

OTDK-dolgozat

Flink Alexandra
Schnierer Katalin

2009.

Az önkéntesség szerepe a településfejlesztésben
The role of volunteering in settlement development

TARTALOMJEGYZÉK¹

1.	BEVEZETÉS	1
2.	AZ ÖNKÉNTESSEG: SZERINTÜNK	3
3.	NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	6
3.1.	ÖNKÉNTESSEG LENGYELORSZÁGBAN.....	7
3.2.	ÖNKÉNTESSEG SVÉDORSZÁGBAN	10
3.3.	AZ ÖNKÉNTESSEG ÉS AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁG	12
3.4.	ÖNKÉNTESSEG NÉMETORSZÁGBAN	15
3.5.	ÖNKÉNTESSEG AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN	17
4.	AZ ÖNKÉNTESSEG MAGYARORSZÁGI HELYZETE	19
4.1.	TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	19
4.2.	A MAGYARORSZÁGI ÖNKÉNTESSEG SZÁMOKBAN	21
4.3.	AZ ÖNKÉNTESSEG MAI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE	22
4.3.1.	<i>Politikai környezet szerepe</i>	22
4.3.2.	<i>Gazdasági helyzet hatásai</i>	25
4.3.3.	<i>Társadalmi körülmények</i>	26
5.	AZ ÖNKÉNTESSEG SZEREPE A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSBN	29
5.1.	A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS RÖVIDEN	29
5.1.1.	<i>A településfejlesztés ma és holnap</i>	31
5.2.	PROBLÉMAFELVETÉS	32
5.2.1.	<i>A településfejlesztés gazdája</i>	32
5.2.2.	<i>A településméret problematikája</i>	33
5.2.3.	<i>A közösségi kezdeményezések kialakulását befolyásoló tényezők</i>	35
5.3.	NÉHÁNY PÉLDA AZ ÖNKÉNTESSEK BEVONÁSÁVAL VÉGHEZVITT TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI PROJEKTEKRE.....	38
5.3.1.	<i>Egy klasszikus példa: Fazekasboda</i>	38
5.3.2.	<i>Sztereotípiá-rombolás: a személytelen lakótelep</i>	39
5.3.3.	<i>Kertváros kontra lakótelep</i>	40
5.3.4.	<i>Érdekek</i>	41
5.3.5.	<i>Istenkút – a nem klasszikus példa</i>	41
5.3.6.	<i>Városvédők</i>	42
5.3.7.	<i>Egy szomorú példa</i>	43
5.3.8.	<i>Mintás önkormányzati együttműködés</i>	43
5.3.9.	<i>Variációk egy szebb jövőre</i>	44
5.4.	LEHETŐSÉGEK A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL NÖVELESÉRE	44
5.4.1.	<i>Az önkormányzatok és a magánszféra szereplehetőségei</i>	44
5.4.2.	<i>A közösségfejlesztés</i>	47
5.4.3.	<i>Ötletbörze</i>	49
5.4.4.	<i>A média szerepe, a megerősítés és a jó példa</i>	51
5.4.5.	<i>A potenciális célcsoportok hatékonyabb bevonása</i>	52
5.5.	AZ ÖNKÉNTESSEG LEHETŐSÉGEI A PÉCS 2010 EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA PROJEKTBN.....	52
6.	ÖSSZEFOGLALÁS	55
7.	IRODALOMJEGYZÉK	56

ÁBRAJEGYZÉK

1. táblázat: Az adományozók és önkéntes segítők aránya demográfiai jellemzők szerint (részlet).....	22
1. ábra: Az önkormányzat és a civil szféra kommunikációjának evolúciója.....	24
2. ábra: A fejlesztési projektek résztvevői, s azok kapcsolata.....	46

¹ A tartalomjegyzékben feltüntetett zárójeles rövidítések a szerzők monogramjait jelölik. Értelemszerűen F.A.: Flink Alexandra, S.K.: Schnierer Katalin.

1. BEVEZETÉS

A jelen dolgozat szerzője két, környezetünk állapota iránt fokozottan érzékeny egyetemista. Témaválasztásunkhoz a következő felismerés vezetett minket: annak ellenére, hogy a tanulmányaik helyén a vezetőség szívügye a környezetvédelem - melynek ékes bizonyítéka az is, hogy Magyarországon elsőként ezen a karon vezették be az MSZ EN ISO 14001:2005 környezetközpontú irányítási rendszert (lásd 1. számú melléklet) -, a számos hallgatói kezdeményezés egyike sem irányul egy barátságosabb, élhetőbb, környezetbarátabb egyetem kialakítására. Annak ellenére sem, hogy kiemelkedő számú diákszervezet működik a karon. Továbbá annak ellenére sem, hogy létezik olyan specializáció a karon, melynek tárgykörébe beletartozik a környezetünkkel való fokozott törődés. Úgy véljük, mivel a hallgatókat szervesen érintő kérdés az egyetemi környezet milyensége, éppúgy az ő feladatuk is lenne gondoskodni róla, mint az egyetem vezetőségének.

Ezt követően az egyetem falain kívülre tekintettünk: a városra. Ugyanaz a probléma ütközött mindkettőnk szemébe: az utcai szemetesek alacsony száma városszerte, s ennek következtében a nagy mennyiségű szemét az utakon. Felmerült bennünk az ötlet: ezért mi is tehetnénk.

Általános tévhit Magyarországon, hogy a településfejlesztés kizárólag az önkormányzat feladata. Pedig számos kutatás támasztja alá, hogy egy sikeres településfejlesztési projekt megvalósulásához csupán 17-18%-ban járul hozzá az önkormányzat, míg a források hátralevő részét a lakosság, a civil szervezetek és a gazdasági szereplők adják.

A téma fontossága vitathatatlan, ennek ellenére sajnálatos módon Magyarországon igen keveset foglalkoznak vele. Ugyan az önkéntességgel már egyre több tanulmány foglalkozik, ám a téma irodalmi alátámasztottsága ma még csekély. A lakosság bevonásával a településfejlesztésbe pedig a Közösségfejlesztők Egyesületén kívül csak nagyon kevesen foglalkoznak.

Rendeztek ugyan konferenciát a témában,² ennek anyagait azonban nem sikerült elérnünk.

A téma mindannyiunkat érint, de legalább is mindannyiunkat érintenie kellene. Emellett az önkormányzatoknak, a gazdasági szereplőknek és a civil szervezeteknek is nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk a lakosság bevonására a települési fejlesztések tervezésébe és megvalósításába. Szemléletváltásra van szükség továbbá a magyar társadalom részéről is – az aktív állampolgári létnek a modern világ szerves részét kellene képeznie.

A fentebb felsoroltakból kiindulva tehát dolgozatunkban a következő kérdésekre keressük a választ:

- Mit nevezünk pontosan önkéntességnek?
- Mennyire jelentős az önkéntesség ma hazánkban, illetve milyen a magyar önkéntesség helyzete nemzetközi viszonylatban?
- Mely tényezők befolyásolják az önkéntes tevékenységek népszerűségét?
- Kinek a feladata kell, hogy legyen a településfejlesztés?
- Vajon összefügg-e a lakossági aktivitás a településmérettel?
- Milyen egyéb tényezők hatnak a társadalmi részvételre a településfejlesztési projektekből?
- Milyen szerepet játszhatnak az önkéntesek a településfejlesztésben, illetve milyen módszerekkel motiválhatók a fokozottabb részvételre?

Végezetül egy aktuális, s a téma szempontjából is releváns projekt, Pécs, 2010 Európa Kulturális Fővárosa, önkéntes programjának kapcsán élünk néhány kritikai észrevétellel és javaslattal.

² Civilek a terület- és településfejlesztésben, 2005. június 24-25.

2. AZ ÖNKÉNTESSÉG: SZERINTÜNK...

Az önkéntességnek számos különböző definíciója létezik. Az önkéntes tevékenységek jellege eltérő lehet kultúránként, történelmi koronként, de függhet politikai rendszerektől, vagy vallástól is. Ennek megfelelően országonként is számos eltérő, vagy részben eltérő meghatározással is találkozhatunk, s így egy átfogó európai definíció megalkotása során is komoly akadályokba ütközött.

Európában majdnem minden országban létezik definíció az önkéntességről. Ezen értelmezések összefogása egy közös definícióba még az Egyesült Nemzetek Közössége számára is nehézségeket okozott, ezért az önkéntesség lényegét – a definíciók közös pontjait számba véve – három kritériumban határozták meg:

- „1. Önkéntes tevékenységet elsősorban nem anyagi ellenszolgáltatásért végeznek, de a kiadások megtérítése, vagy jelképes fizetség megengedhető.
2. A tevékenység 'önkéntes'.
3. Más személy vagy a társadalom hasznára kell, hogy irányuljon (bár köztudott, hogy az önkéntesség jelentős haszonnal jár az önkéntes személyére nézve is).”[Czike]

Nem esik ezzel egészen egybe az Európai Önkéntes Központ (Centre Européen du Volontariat, CEV) által elfogadott jellemzők sora - itt ugyanis az említett felsorolás már kiegészül a következő kritériummal is: „Az önkéntesség olyan tevékenység, amely [...] szervezett formában (civil szervezetek, önkéntes központok, többé-kevésbé szervezett csoportok keretén belül)” valósul meg.[Kiáltvány... (2006)]

Az önkéntesség meghatározása során tehát felmerül a kérdés, hogy a nem szervezett keretek között megvalósuló (pl. családi, baráti, vagy egyéb személyek számára nyújtott segítség) tevékenység is önkéntes munkának tekinthető-e. Ennek megfelelően az önkéntesség felosztható formális és informális önkéntességre.

A formális a szervezeti kereteken belül megvalósuló önkéntesség, míg informális önkéntességről beszélünk, ha az adott tevékenység szervezeteken kívül

valósul meg. [Czike-Kuti (2006)] Ide sorolható tehát, ha például valaki egy idős szomszédján segít úgy, hogy elintézi helyette a bevásárlást, vagy elkíséri orvoshoz. Az önkéntesség ezen típusa az, mely a statisztikákban nehezen kimutatható.

Az önkéntes tevékenységek jellege a történelem folyamán is sokat változott. Így a hagyományos, szolidaritáson alapuló, polgári önkéntesség mára kiegészült egy modern, új típusú, tudásalapú, információs társadalomra jellemző önkéntességgel is.[Czike-Kuti (2006)] Ezeket kiválóan szemléltetik az alábbi példák:

Hagyományos önkéntességnek tekinthető a rászorulóknak megsegítése úgy, mint karácsonyi ajándékgyűjtés szegény gyerekeknek, ételosztás hajléktalanoknak, takaróosztás az aluljárókban, a véradás, ha egy édesanya süteményt süt az iskolai ünnepekre, vagy mikor az egyházközösség tagjai segítséget nyújtanak a templomkert rendbetételénél.

Az új típusú önkéntesség ezzel szemben az, amikor egy mérnök ellenszolgáltatás nélkül segít egy afrikai iskola megépítésénél, ha egy közgazdászhallgató elkészíti egy civil szervezet marketingtervét, ha valaki ingyen készíti el egy demonstráció toborzó plakátját, honlapját, vagy ha egy előadóművész jelképes összegért, vagy akár teljesen ingyen vállalja a fellépést a falunapon.

Önkéntes tevékenység végezhető tehát szervezeti kereteken belül, vagy kívül, hagyományokra, vagy tudásra támaszkodva, illetve részidőben, vagy teljes munkaidőben, otthon, vagy külföldön. [Voluntary general (2006)] Jogi értelemben ma Magyarországon az önkéntességnek négy fajtája létezik:

- tagsági jogviszonyon belüli (egyesület tagjaként végzett munka)
- ingyenes megbízás (pl. kuratóriumi elnökség)
- külön szabályozott jogviszonyon kívüli, azaz nem formális önkéntesség
- közérdekű önkéntes tevékenység,
- melyet A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény szabályoz. [Útmutató... (2006)]

Interjúink során többször is felmerült a kérdés, tulajdonképpen kiket nevezünk ma Magyarországon önkéntesnek. Hiába a törvényi meghatározás, máig jelentős fogalmi zavar veszi körül az önkéntesség definícióját. Maga a törvény is erős vita alapját képezi: egyes vélemények szerint csak azon személyek sorolhatók ide, akik az említett Önkéntes törvény értelmében szerepelnek az önkéntesek nyilvántartásában. Ezzel azonban tapasztalataink szerint a civil szervezetek tagjai inkább ellenkeznek, felháborodásuknak adnak hangot, miszerint akkor a nem regisztrált, ám ettől még sokat segítő, pl. időseket látogató személyek nem nevezhetőek önkéntesnek. Sokak számára a törvény maga azt sugallja, a nem regisztrált, de mégis rengeteget segítő önkéntesek munkáját nem ismerik el – még csak önkéntes tevékenységnek sem nevezhetik azt.

Az önkéntesség számos definíciója ellenére a hétköznapi életben nehéz meghatározni, ki az önkéntes, és ki nem. Szinte nincs olyan ember, aki ne segítene másokon időnként. Felmerül tehát a kérdés: milyen gyakran kell segítenünk ahhoz, hogy önkéntesnek nevezhessenek minket? Vagy az igencsak alulfizetett, ámde annál lelkiismeretesebben dolgozó tanárok, egészségügyi munkások, vagy könyvtárosok önkéntesnek nevezhetőek-e? És mi a helyzet azokkal, akik családi körön belül segítenek (főként fogyatékos családtagok esetében)? [Country Report, Poland]

Úgy gondoljuk, a – dolgozatunkban részletesen vizsgált – településfejlesztés témakörében célravezetőbb egy, a törvény által definiált közérdekű önkéntességen túlmutató, tágabban értelmezett önkéntes tevékenységet alapul venni. Ezért a továbbiakban a fejezet elején említett, európai szinten általánosan elfogadott három kritériumra támaszkodunk. Így az általunk elemzett önkéntességbe beletartozik mind az informális és formális önkéntesség is, azaz az önkéntesség Magyarországon fellelhető mind a négy típusa is.

3. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Az önkéntesség intézményének, s maguknak az önkénteseknek a jellemzői országonként eltérő vonásokat mutatnak. Ennek hátterében számos tényező állhat: eltérő gazdasági, szociális, kulturális, vagy éppen politikai helyzet. Hogy tisztább képet kaphassunk a magyarországi önkéntesség jelenlegi állapotáról, érdemes más országok helyzetét is megvizsgálni.

Dolgozatunkban öt, egymástól lényegesen eltérő, s Magyarország vizsgálata szempontjából érdekes országot, országcsoportot tanulmányozunk. Lengyelországot, mely mind történelmét, mind gazdasági helyzetét és kultúráját tekintve számos hasonló vonást mutat hazánkkal, az önkéntesség intézménye mégis lényegesen fejlettebb, mint nálunk. A skandináv jóléti államok közül Svédországot választottuk. Az ő szemszögükből az igazi érdekesség annak az okait vizsgálni, hogy míg hazánkban is jelentős az állami gondoskodás a szociális szférában, az ő esetükben mégis kialakulhatott az aktív társadalmi részvétel. Az Egyesült Királyságra különleges földrajzi elhelyezkedése és az ebből adódó társadalmi, politikai és kulturális jellemvonások miatt esett a választásunk. Németország, pontosabban az NDK „rendszerváltása”, átalakulása pedig az önkéntesség terén tapasztalt fejlődés terén is példaértékű lehet Magyarország számára. Végezetül rátérünk az Amerikai Egyesült Államok esetére, melynél a mi szempontunkból legérdekesebb az eltérő társadalmi és gazdasági struktúra önkéntességre gyakorolt hatása.

Az önkéntesség témája szinte mindannyiunkat érint. Tudatosan, vagy tudtunkon kívül valamennyien végeztünk már önkéntes tevékenységet „egy nagyobb jó érdekében”. Ezért is érthetetlen, hogy az egyes országok miért nem szentelnek elegendő figyelmet ennek a témának. Az önkéntességet kutatva nem csak Magyarországon, hanem a világ más országaiban is korlátokba ütközünk, amikor teljes, egy adott országot átfogó információhoz szeretnénk jutni. Ezt a tény felismerve több nemzetközi szervezet is elkezdett foglalkozni a problémával. Ezek közül néhányat kiemelve:

- A CEV által 2003-ban elindított projekt keretében összehasonlító célból statisztikai adatokat és információkat gyűjtöttek össze és gyűjtenek össze most is különböző európai országokból, amelyeket folyamatosan bővítenek. Így az egyes országok önkéntes helyzetéről átfogó képet kaphatunk. (http://www.cev.be/66-cev_facts_e_figures_reports_-EN.html)
- A CEV és az AVSO (Association of Voluntary Service Organisations) együttműködve elkészítette az egyes országok jelentését az önkéntesség jogi szabályozottságáról. (http://www.cev.be/67legal_status_of_volunteers_country_reports-EN.html)
- A CIRCLE (Cultural Information and Research Centres Liaison in Europe) és a VAN (Voluntary Arts Network, UK) 2001 novemberében Newcastle-ben megtartotta az Európai Kerekasztal megbeszélést, amelynek eredményeképpen szintén országjelentések születtek az önkéntességről. (<http://www.circle-network.org/activity/newcastle2001/countries.htm>)

A fent felsorolt jelentéseket felhasználva az alábbi rövid összefoglalást készítettük:

3.1. Önkéntesség Lengyelországban

2003. június 29. óta létezik törvényi szabályozás Lengyelországban az önkéntességről (Law on Public Benefit Activity and Volunteerism). [Legalstatus Poland] Az ottani törvény tehát két évvel előzte meg a magyarországit, ami jól szemlélteti a lengyelországi önkéntesség intézményének fejlettebb mivoltát.

Egy 2005-ben készült jelentés szerint kb. 30000 non-profit szervezet működik Lengyelországban, melyeknek kb. 87%-a foglalkoztat önkénteseket, míg 60%-uknak egyáltalán nincs fizetett alkalmazottja – munkájukban teljes mértékben az önkéntesekre támaszkodnak. Az önkéntesség magas fokú elterjedtsége adott okot arra, hogy ilyen kiemelt szerepet kapott a törvény megalkotása. [Legalstatus Poland]

Az említett jelentés – egy 2001-es tanulmány adataira támaszkodva – még azt mondta, Lengyelországban a fent említettek ellenére sem jelentős az önkéntes munka elterjedtsége, hiszen a felnőtt lakosság csupán 10%-a vett részt ilyen tevékenységben. Az elmúlt évek adatai alapján azonban elmondható, az

önkéntesség intézménye újabban virágzásnak indult az országban, hisz 2004-ben már a lakosság 18,3%-a dolgozott önkéntesen. [Voluntary action in Poland]

E tanulmány szerzőinek véleménye szerint jelentős szakadék tapasztalható a hazai és a lengyel gyakorlat között annak ellenére, hogy mindkét országnak hasonló hátrányokat kellett leküzdenie.³ Magyarországon véleményünk szerint inkább az tapasztalható, hogy legtöbbször még csak nem is hallott az önkéntességről. Ezzel szemben Lengyelországban számos gyermek végez önkéntes tevékenységet pl. az iskola, vagy az egyház közvetítésével. A Gdański Egyházmegyei Caritas (melynek területe kb. 1 millió lakost foglal magába) kb. 230 alkalmazottjának munkáját hozzávetőlegesen 3000 önkéntes segíti. Csupán az iskolai önkéntes csoportok (Szkolne Koła Caritas) száma meghaladja a 100-at. Elgondolkodtató, hogy Magyarországon hány szerveződésről tudnánk említést tenni... Viszonyításképp megemlítenénk, hogy a Pécsi Egyházmegyei Karitás (mely hatásköréhez Tolna megye is hozzá tartozik) tevékenységét csupán egy iskoláskorú csoport, a Ciszterci Gimnázium cserkészei segítik. De hogy egy másik példát is említsünk: évente kerül megrendezésre egy igen népszerű országos szintű jótékonyági rendezvény (Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy). Ezen a napon a legtöbb lengyel, ha csak néhány złoty-t is, de adakozik. Az adományokat ifjú önkéntesek gyűjtik hatalmas lelkesedéssel. Tehát ha máskor nem, ezen a napon a lengyelek találkoznak az önkéntességgel.

A lengyel Caritas munkáját a szervezet adatai szerint kb. 50000 önkéntes támogatja. Jelentékeny szám, hazánkban ilyenről valószínűleg sokáig még nem is álmodhatunk, ám viszonyítás kérdése az elégedettség. Még jobb lenne, ha még ennél is érdekeltőbb lenne a lengyel lakosság a jótékony segítségnyújtásban. S amire az említett tanulmány is hivatkozik: e trendek ma valószínűleg jobban alakulnának, ha nem szólnak közbe a szocializmus eseményei. Az AVSO által hivatkozott kutatásban a válaszadók 40%-a nem kötelezte el magát az önkéntesség

³ Habár Lengyelországban az önkéntesség hagyományai egészen a középkorig nyúlnak vissza, a második világháború alatt az önkénteseket foglalkoztató szervezetek a lengyel Vöröskereszt és a Központi Jóléti Hivatal kivételével gyakorlatilag mind eltűntek, illetve e megmaradt szervezetek is jelentős német kontroll alatt működtek csupán. A szocializmus által korlátok közé szorított civil szféra helyreállítása már a rendszerváltást megelőzően, 1980 körül megkezdődött. Az ébredező non-profit szektor jelentősen hozzájárult a demokrácia kialakulásához és fenntartásához.

mellett. Mindez véleményük szerint többek között arra vezethető vissza, hogy a szocializmusban releváns ún. „kötelező önkéntesség” máig élő emléke miatt sokan tévesen értelmezik a kifejezést, sokak számára az önkéntesség fogalma máig hordoz egy bizonyos negatív tartalmat, bár úgy tűnik ez esetben is javulás tapasztalható a 2001-es tanulmány megjelenése óta, s napjainkban egyre kevesebben asszociálnak a kötelező munkára.

A kedvezőtlen képzettársítás leküzdésére, valamint az önkéntesség intézményének további népszerűsítéséért számos szervezet küzd. Számos önkéntes központ működik Lengyelország-szerte, de kiáll az ügy mellett a Katolikus Egyház is. 2001. október 7-én például a lengyel katolikus érsek is az önkéntesség (és a non-profit szervezetek) fontosságát hangsúlyozta (főként a jótékonyág területén) nyilatkozatában.[Country Report Poland] Ez az egyik ok, melyre véleményünk szerint visszavezethető a lengyel nép magasabb fokú szociális érzékenysége: a hívők igen magas aránya Lengyelország lakosságában. Számos helyen, még a nagyvárosokban is tapasztalható, hogy a lelkipásztor, vagy a hittantanár felszólítására, kezdeményezésére akár komolyabb csoportok, tömegek is mozgósíthatók egy-egy ügy érdekében, míg Magyarországon ez csupán néhány esetben tapasztalható, s főleg kisebb falvak esetében. Ahogy az a lengyel Caritas példáján is látszik, az önkéntes munka népszerűsítésében tehát jelentős szerepet kapnak a különböző katolikus szervezetek.⁴

Érdekes kiemelni, hogy ellentétben például a magyar gyakorlattal, ahol a szervezetek azzal a panasszal élnek, hogy az egyetemista-korosztályt a legnehezebb megfogni, Lengyelországban a 18-25 éves korosztály a legaktívabb.⁵ Mindez annak tudható be, hogy a lengyel fiatalok véleménye szerint az önkéntes tevékenység kiváló ugródeszkát jelent a szakmai életben, s egy jó gyakorlati lehetőségnek tekintik mindezt.[Voluntary action in Poland]

⁴ Ezzel szemben a lengyel nemzeti önkéntes irodák inkább az önkéntesség eszméjének népszerűsítésében játszanak fontos szerepet.

⁵ 2003-ban a korosztály 23,8%-a végzett önkéntes tevékenységet, ellentétben a hazánkban legaktívabb 55 év felettekkel, akik Lengyelország esetében a legkevésbé tevékenynek bizonyultak, s csupán 15%-uk dolgozott önkéntesként. Fontos megjegyezni, hogy a két korosztály között fennálló szakadék azóta is folyamatosan nőtt.

3.2. Önkéntesség Svédországban

A svédországi önkéntesség helyzetét a CEV 2007-es országjelentése alapján vizsgáljuk. Ehhez már rögtön elemzésünk elején célszerű feleleveníteni azt a köztudott tényt, hogy a svéd állam szociális szerepvállalása világviszonylatban is kiemelkedő azáltal, hogy lakosai számára oktatási, egészségügyi, gyermek- és idősgondozási, s egyéb szociális szolgáltatások széles köre ingyenesen hozzáférhető. Az OECD államai közül itt fordították a GDP legmagasabb hányadát (31,3%) szociális kiadásokra (2003). (Összehasonlításképp az OECD átlag ekkor 20,7% volt.)

Egy 2005-ös lakossági felmérés szerint a svéd lakosság egy igen jelentős hányada, mintegy fele vesz részt önkéntes tevékenységben, s ez az arány úgy tűnik, napjainkban sem változik. A világon egyedül a norvég, holland és amerikai nép mutat még ilyen komoly aktivitást. Legtöbben (a lakosság 20%-a) a sport terén segédkeznek, mint csapatvezetők, ám egyes szkeptikusok szerint ez már nemigen fér bele az önkéntesség definíciójába. Némileg kevesebben működnek közre szociális, ill. kulturális szervezetekben, szakszervezetekben, vagy az önkéntes nemzetvédelemben. Kevesebb, mint 1% végez önkéntes tevékenységet a nők egyenjogúságáért, a békéért, vagy a környezet védelméért.

Johns Hopkins Center for Civil Society Studies (CCSS) kutatásából (1995-2002) kiderült, Svédország az általuk vizsgált 36 ország közül 2. helyen állt az önkéntesség, valamint az önkéntesség és adományozás tekintetében is. Az önkéntes tevékenység a GDP 4,03%-át adta, mely az adományozással kiegészítve a GDP 4,43%-át jelentette. Eszerint a tanulmány szerint a felnőtt lakosság 28%-a vesz részt önkéntesként valamely szervezet életében⁶, szemben a fejlett országokra jellemző 15, illetve a vizsgált 38 ország 10%-os átlagával.

Az önkéntes munka népszerű volta történelmi okokra vezethető vissza. Ezek közül legfontosabb kiemelni a mozgalmakat, melyek a 19. században éltek virágkorukat, s mára, a demokratikus irányítás és a jóléti politika ellenére is

⁶ Tehát az 2005-ös lakossági felmérésnél szigorúbb kritériumokat alkalmaz az önkéntesség definíciójának meghatározásakor.

komoly népszerűségnek örvendenek.⁷ Nagyrészt ezek a mozgalmak tanították a svéd társadalmat az aktív szerepvállalásra. Megmutatták az embereknek, hogyan állhatnak ki jogaikért társadalmi igazságtalanságok esetén, s ezzel jelentős hatást gyakoroltak a társadalom fejlődési irányaira.

A második világháborút követően egymással párhuzamosan fejlődött a szociális és a non-profit szektor. A jóléti berendezkedés sok mintát vett át a jótékonyági intézményektől, ám ez korántsem jelentette ez utóbbiak eltűnését.

Az önkéntes szervezetek már a XX. század elejétől fogva jelen voltak az országban, s így a svéd példa kiváló minta arra, hogyan osztható meg hatékonyan a szociális ellátás felelőssége a magán- és az önkéntes szektor között. E tekintetben elmondható, hogy 1990 óta egyre több felelősség hárul az önkéntes szektorra. Mindez hozzájárult az ún. „jóléti mix” kialakulásához, mely magába foglalja egyrészt a már említett aktív állampolgárság hagyományát, másrészt az erős állam közreműködését. Így ez a két, egymást kiegészítő tényező tekinthető a svéd jóléti rendszer alappilléreinek.

A fejlett minta ellenére csak 15 éve kezdetett kiépülni az országban az önkéntesség infrastruktúrája, s csak ekkor kezdtek elterjedni az önkéntes központok. A regionális központok egyéneket kapcsolnak össze egyénekkel, míg a nemzeti ügynökség (Volontärbyrån) az egyes szervezetekhez rendeli hozzá az egyéneket. Ez a Volontärbyrån esetében 2002 óta fennálló közvetítő szerep egy piaci rést szüntetett meg azáltal, hogy nem csak a szociális, de kulturális, sport és környezeti témakörökben is közvetít önkénteseket.

Annak ellenére, hogy az önkéntesség a szociális szektor jelentékeny részét képezi, a helyzete nem tisztázott, melyet az is bizonyít, hogy nem létezik az önkéntességre vonatkozó törvényi szabályozás, politika. Így a svéd önkéntességet nehéz elhelyezni egy európai kontextusban. Ennek ellenére elmondható, hogy Svédországban az önkéntesség aktívan hozzájárul a demokrácia erősítéséhez, fontos eszköze a politikai mozgósításnak. Az önkéntesség rendszerének hatékony működéséhez négy komponens járul hozzá:

⁷ Közülük a legjelentősebbek voltak a 19. sz. végén elterjedő különböző sportmozgalmak, az akkor megalakuló Szociáldemokrata Párt (mely a munkásmozgalmakból fejlődött ki), a svéd kereskedelmi szövetség (Sweedish Trade Union Confederation), és a munkásmozgalmak.

- az erős állam decentralizált volta a szociális ellátás terén,
- egy független, erős egyház hiánya,
- a népszerű mozgalmak hagyománya,
- a jóléti állam, mely lehetővé teszi a civil szervezetek működését.

Ugyan általánosan elmondható, hogy Svédországban az önkéntesség a legtöbb korcsoportra jellemző, s független a lakóhelytől, végzettségtől, nemtől, származástól, társadalmi osztálytól, vagy foglalkoztatottságtól, érdekes megállapítás a tanulmányban, hogy a tipikus svéd önkéntes középkorú, családos, művelt, karriere közepén levő férfi, aki aktív társadalmi életet élő családba született, széles informális hálózattal rendelkezik, és sokat tesz a szomszédjaiért, barátaikért. Hasonlóan más társadalmakhoz itt is az időskorú lakosság körében a legnépszerűbb az önkéntesség, míg a legkevésbé a diákokra jellemző mindez.

3.3. Az önkéntesség és az Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyság földrajzi elhelyezkedése érdekes lehet vizsgálódásunk szempontjából. Mint szigetország, Európa többi országától „elkülönülve” helyezkedik el. Ez a tény ugyanúgy kihatással van az élet egyes területeire (gazdasági, társadalmi, politikai, stb.), mint az emberek gondolkodásmódjára, viselkedésére. Az izoláltságból levonhatnánk azt a következtetést, hogy az emberek elzárkóznak, nem nyitottak, így az önkéntesség sem ölt nagyobb méreteket. Azonban látni fogjuk, hogy az önkéntes tevékenységnek régi hagyományai vannak az Egyesült Királyságban. (Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az Egyesült Királyságban az önkéntes tevékenység becsült éves gazdasági hozzáadott értéke 40 milliárd £.)

Az önkéntesség értékét és fontosságát illetően igen magas a társadalmi, közösségi és a személyes érintettség és érdekelttség is. Ennek ellenére azonban az Egyesült Királyságban nincs kifejezetten az önkéntesekre vonatkozó jogi szabályozás. Az önkénteseket is foglalkoztató szervezetek nem kötnek szerződést az önkéntesekkel, mint ahogy azt a hazai gyakorlatban megteszik. Az ebből adódó problémák kiküszöbölése érdekében azonban lehetővé tették, hogy az önkéntesek a

munkaadóikkal szemben felléphessenek diszkrimináció vagy hátrányos helyzetű megkülönböztetés esetén.

Az Egyesült Királyság országaiban külön-külön megtaláljuk az önkéntesek nemzeti szervezeteit. 2004 áprilisa óta Angliában a „Volunteering England” nevű szervezet tölti be ezt a szerepet, mely három korábbi szervezet egyesülésével jött létre (National Centre for Volunteering, Volunteer Development England, the Consortium on Opportunities for Volunteering). Észak-Írországból Belfast székhellyel működik a Volunteer Development Agency of Northern Ireland nevű szervezet. Skóciában a Volunteer Development Scotland dolgozik azon, hogy az önkéntes tevékenységet népszerűsítsék a lakosok körében. Míg Walesben az önkéntes szektor szószólója a Wales Council for Voluntary Action. A fent említett szervezetek mindegyike tagja az Önkéntesek Nemzetközi Központjának.

Egy 1997-es kutatás eredményei alapján azt mondhatjuk, hogy az Egyesült Királyság lakosságának 48%-a végez önkéntes tevékenységet, ami körülbelül 22 millió embert jelent évente. Azonban tudnunk kell, hogy ezek a számok csak a formális önkénteseket veszik figyelembe. Az informális önkéntesek becsült számával kiegészítve a kapott adatokat azt tapasztalhatjuk, hogy a lakosság 74%-a, vagyis közel háromnegyede végzett önkéntes tevékenységet. Az előző évekhez viszonyítva visszaesés figyelhető meg a résztvevők számában, azonban az önkéntességre fordított idő szempontjából jelentős emelkedés következett be (heti átlagos 2,7 órától 4,05 órára).

Az egyes országokat külön szemügyre véve az észak-ír lakosság önkéntesség iránti elkötelezettsége igen figyelemreméltó. A lakosság közel 71%-a végez önkéntes (formális vagy informális) tevékenységet. Őket követik a walesiek, ahol ez az arány a felnőtt lakosság körében 48%. Végül Skóciában a 16 évnél idősebbeket alapul véve az arány 38%.

A végzett tevékenységek tekintetében Anglia, Wales és Skócia hasonlóságokat mutatnak néhány százaléknyi ingadozással. A legnépszerűbb tevékenységek az alábbiak:

- adománygyűjtés,
- programszervezés,

- bizottsági feladatok,
- környezetvédelem,
- fuvarozás, szállítás,
- tanácsadás, stb.

Észak-Írországból ehhez képest előtérbe kerülnek a sporthoz, illetve a valláshoz kapcsolódó tevékenységek, de az adománygyűjtés itt is a legmeghatározóbb formája az önkéntességnek.

Az 1997-es felmérés rávilágított arra, ami már korábbi tanulmányokból is látható volt. Nevezetesen azt, hogy egy bizonyos fajta embertípus jobban hajlik az önkéntességre, mint a többiek. Erős korreláció figyelhető meg a társadalmi réteg és az önkéntességre való hajlandóság között. A magasabb osztályokban található fogékonyabbak az önkéntességre, mint az alsóbb szinteken található embertársaik, és a képzettség esetében is pozitív kapcsolat mutatható ki. Az önkéntesek leginkább az alábbi csoportokból kerülnek ki:

- fiatalok (11-15 évesek),
- egyetemi hallgatók,
- szakképzettek,
- munkanélküliek,
- nyugdíjasok,
- korlátozott képességűek,
- bevándorlók.

A férfiak és nők szerinti megoszlás szempontjából azt mondhatjuk, hogy közel azonos arányban vesznek részt önkéntes tevékenységekben.

Összességében elmondható, hogy az emberek többségében az önkéntességről kialakult kép, mely szerint ez nem más, mint középkorúak által végzett jótékonyság, nem megfelelő. A kormánynak az lenne a feladata, hogy az önkéntességet megfelelően népszerűsítve új megvilágításba helyezze, és ez által vonzóbbá tegye a fiatalabb generációk körében.

3.4. Önkéntesség Németországban

A II. világháborút követően kettéosztottá vált Németországban az önkéntes szektor fejlődése eltérő irányvonalakat mutatott négy évtizeden keresztül. Az NSZK-ban egy sajátos megállapodás jött létre az állam és a nem profitorientáltan működő szervezetek között, miszerint az alapvető jóléti szolgáltatások nyújtása elsődlegesen a non-profit szervezeteket „illeti meg”, s az állam csak abban az esetben avatkozik be, ha az szükségessé válik. A világháború után ennek a megállapodásnak intenzív erősödését figyelhetjük meg.

Az NSZK-ban 6 „csúcsintézmény” foglalja magába majdnem az összes non-profit szervezetet, melyek egy központi intézményt adnak (Federal Association of the Voluntary Welfare Organisations - Bundesarbeitsgemeinschaft der Freien Wohlfahrtspflege):

1. Worker's Welfare Service (Arbeiterwohlfahrt, AWO)
2. German Caritas Association (Caritasverband)
3. Association of Non-affiliated Charities (Deutscher Paritätischer Wohlfahrtsverband, DPWV)
4. German Red Cross (Deutsches Rotes Kreuz, DRK)
5. Welfare Service of the Protestant Church (Diakonisches Werk)
6. Central Welfare Agency of the Jews in Germany (Zentrale Wohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland).

Az önkéntes tevékenységek jórészt ezen szervezetek keretén belül zajlanak.

Az NDK-ban ugyanakkor nemcsak a politikai pártoknak, szakszervezeteknek és egyéb más szervezeteknek kellett elfogadni a központi hatalom (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED) álláspontját, nézeteit és feljebbvalóságát, hanem az önkéntes szervezeteknek is. Mindez azt jelentette, hogy a szervezeteknek csatlakozniuk kellett egy, az állam által felügyelt csoporthoz (Freie Deutsche Jugend, FDJ; Kulturbund).

Németország újraegyesítését követően a politikai rendszer változása mellett megkezdődött az önkéntes tevékenység átértékelése, és ezzel egyidejűleg a volt

NDK-beli szervezetek átalakulása és beolvadása a 6 csúcsintézmény valamelyikébe, melyek ezáltal szintén megújultak.

Ma Németországban (csakúgy, mint például az Egyesült Királyságban) nincs az önkéntesekre vonatkozó jogi szabályozás. Az önkéntesekhez kapcsolódó feladatokat megosztottan két intézmény végzi:

- Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth
- Ministries of the States

Nemcsak a jogi szabályozás hiányzik, hanem az önkéntesség, mint fogalom sincs egyértelműen tisztázva. A definíciók tartományonként, régióként, kultúráként változnak, azonban az érintettek fele úgy gondolja, hogy az általa végzett tevékenységre legjobban illő szó az angolban használatos „volunteer work” (önkéntes munka).

Az újraegyesítés előtti évekből nem áll rendelkezésre adat az önkéntesek helyzetéről. Azonban a jelenlegi állapotokról már jelen dolgozatban is tudunk nyilatkozni. Ma minden harmadik ember végez önkéntes tevékenységet Németországban (a lakosság 36%-a), ez hozzávetőlegesen 22 millió embert jelent. A német gyakorlatra jellemző, hogy egy ember általában több téren is tevékeny, átlagosan egy emberre 1,6 feladat jut, s hetente átlagosan 5 órát önkénteskedik. Egy nemzeti felmérés 14 tevékenységi területet különböztet meg az önkéntességre vonatkozóan. Ezek közül a legnépszerűbbek a szabadidős feladatok területén végzett munkák (az önkéntesek 22%-a elkötelezett ez irányban), ezt követik a szociális jellegű feladatok (11%) és a kulturális cselekvések (10%).

Egy másik felmérés szerint (14. Shell Jugendstudie) az önkénteseknek egy igen jelentős és aktív részét képezik a 14-24 év közötti fiatalok. Itt kell megemlítenünk, hogy ez a kormány aktív népszerűsítő kampányának is betudható (Voluntary Year of Social Services, Voluntary Year of Ecological Services). Németországban is megfigyelhető a kapcsolat az önkéntességre való fogékonyság és a társadalmi osztály/képzettség között. A legaktívabb és leggyorsabb ütemben növekvő csoport az 55 év feletti polgárok csoportja. Említésre méltó még a munkanélküliek önkéntes tevékenysége is.

A nők és férfiak viszonylatában megállapítható, hogy a férfiak aktívabbak (férfi lakosság 38%-a aktív, míg a nőié csak 30%). Véleményünk szerint ennek háttérében az állhat, hogy a nők munkaidejük végeztével a háztartás vezetésére, a gyermekek nevelésére koncentrálnak, s csak ezek után következhet az önkéntes munka.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy az újraegyesülés után az önkéntes szektor pozitív irányú változáson ment keresztül, s ezt a ténytet az emberek felé eredményesen kommunikálva sikerült a társadalmi érdeklődést is növelni.

3.5. Önkéntesség az Egyesült Államokban⁸

Az Egyesült Államok helyzete azért nagyon érdekes, mivel az ország úgy is értelmezhető, mint egy nagy olvasztótégely (melting pot). A nagy bevándorlási hullámoknak köszönhetően a társadalom összetétele hihetetlenül változatos, mely sokszínű kultúrát, hagyományokat, értékeket és identitást eredményez. Van azonban két jellegzetes eszme, mely minden „amerikait” jellemez; nevezetesen a szabadság és a függetlenség. Ezek együttes hatásának tudható be, hogy az emberekben igen erős a mások megsegítésére való törekvés és az aktív társadalmi részvétel, az önkéntesség.

Az önkéntes tevékenység beivódott az emberek tudatába a történelem során, hiszen az első betelepülőknek a nulláról kellett indulni, s egymás kölcsönös megsegítése nélkül nem tudtak volna társadalmat építeni az Új Világban. Másként fogalmazva az önkéntesség az amerikai társadalmi élet egyik alapvető és meghatározó elme. Az amerikai társadalomban -saját álláspontjuk szerint - mindenki önkénteskedett már valaha korra, nemre, végzettségre, társadalmi osztályra, vallásra, stb. való tekintet nélkül.⁹

A számok tükrében vizsgálva a dolgokat azt mondhatjuk, hogy a 18 év feletti lakosság 56%-a végez önkéntes tevékenységet, mely közel 225 milliárd USD értéknek felel meg. Érdekes, hogy míg az európai országok többségében a férfiak és nők szerepvállalása közel azonos százalékokat mutat, addig Amerikában

⁸ Az Egyesült Államok önkéntes helyzetének elemzéséhez a következő tanulmány adataira támaszkodunk: Volunteering Worldwide.

⁹ Habár sokszor az elvégzett tevékenységet nem önkéntességnek nevezik, hiszen például, aki az egyháznál segédkezik, az azt vallja, hogy csak a hite szerint cselekszik.

a nők jóval aktívabbnak mutatkoznak (62%), mint a férfiak (49%). Ennek háttérében az eltérő társadalmi alap és gazdasági helyzet áll, melynek következtében a nők nagyobb hányada nem kényszerül munkavállalásra, s így több idejük marad jótékonyagra, segítségnyújtásra. Természetesen az amerikai családok jobb anyagi helyzete is közrejátszik abban, hogy az Egyesült Államok lakossága inkább megengedheti magának, hogy idejét, jövedelmét mások megsegítésére fordítsa.¹⁰

A végzett tevékenységek skálája igen széles. Az első helyen (23,6%-kal) a közvetlen szolgáltatásnyújtás áll (például javítás, szállítás, élelemosztás...), ezt követi az adománygyűjtés és a tanácsadás. Megtalálható még a listán a programszervezés, adminisztratív munka, idős emberek látogatása is.

Érdekes, hogy az emberek többségét a nehezebb sorsú társaik iránt érzett sajnálat motiválta önkéntes munkára. Az önkéntes tevékenység elvégzéséből származó tisztelet, csodálat a társadalom többi tagja felől kevésbé mozgósít.

Mivel az önkéntesség intézménye az Egyesült Államokban megfelelően működik, az államnak „csak” az a feladata, hogy a jelenlegi állapotokat fenntartsa, esetleg továbbfejlessze.

¹⁰ Ezzel szembeállítható, hogy míg a magyar nyugdíjasok esetében is jelentős szándék mutatható ki a segítségnyújtásra, sokuk éppen alacsony jövedelme, rossz anyagi helyzete miatt nem engedheti meg magának mindezt. Pl. nem tudja megfizetni a buszjegyet, mellyel a segítségnyújtás helyére utazhat.

4. AZ ÖNKÉNTESSÉG MAGYARORSZÁGI HELYZETE

4.1. Történeti áttekintés

A hazai helyzet elemzését egy rövid történeti áttekintéssel célszerű kezdeni, hiszen nem kétséges, hogy a múlt hagyományai, gyakorlatai hatással vannak a jelenre is.

A magyarországi önkéntesség kialakulásának előfutárai - csak úgy, mint más országokban - az egyházak. Nálunk az államalapítást követően a keresztény-katolikus egyház volt az, aki magára vállalta a nehezebb helyzetben élő emberek sorsának javítását. Ez érthető is, hiszen a vallás egyik alaptétele - segíts felebarátodon - tulajdonképpen egyfajta önkéntességnek fogható fel. [Péterfi (2003)]

A céhek és a polgárság kialakulásával egy tehetősebb társadalmi réteg is megjelent, mely felelősséget érzett az alsóbb osztályok elesettjeiért.

„...a céhek – gazdasági funkciójuk mellett – kölcsönös segítségnyújtást biztosítottak a tagjaiknak. Előírták, hogy kötelesek társaikat és azok családjait segítségben részesíteni (betegek ápolása, elhunytak eltemetése, özvegyek, árvák támogatása).” [Péterfi (2003) 11.p.]

A nyugat-európai felvilágosodás teremtette meg a mai értelemben vett civil társadalom alapjait. Önkéntes alapon kezdtek szerveződni egyházak, iskolák, akadémiák, független médiumok, sportegyletek. Itthon azonban a reformkorban nem mindig nézték jó szemmel az erősödő kezdeményezéseket. Az első jelentős állami, törvényi szabályozások majd csak a kiegyezés korában születnek (például a szegénygondozásról¹¹). Majd a II. világháborút követően az állam és az önkormányzatok részéről is megindult e kezdeményezések erőteljesebb támogatása, főként a szociális ellátás terén. [Szigeti (2003)]

A magyar önkéntesség fejlődése a II. világháborút követően új irányvonalat volt kénytelen követni. A szocialista rendszerben az önkéntesség elvesztette szabadon választható jellegét, a hatalom tiltott mindenféle alulról induló kezdeményezést. A társadalmi munkát központilag szervezték, s ha nem is tették

¹¹ Önkéntesek házról-házra járnak, és segítenek, ahol szükséges.

kötelezővé, közvetett módon mégis nyomást gyakoroltak az azokban való részvételre. Mindezek ellenére a lakosság megpróbálta környezetét szebbé, élhetőbbé tenni, a társadalmi kapcsolatokat élénkíteni (tisztá udvar, rendes ház program, jó szomszédi kapcsolatok kialakítása, munkahelyi rendezvények, kirándulások, parkosítás).

A nyolcvanas évek vége felé megkezdődött a „civil szervezősések soha nem látott méretű föleszmélése”. [Csefkó (1999) 8.p.] Ez nem jelent mást, mint hogy a civil szervezetek meglátták a demokráciában rejlő lehetőségeket. Valami elkezdődött. „...egyértelművé vált mára, nem helyi hatalmat kell gyakorolni parancsokkal, hanem szolgálni kell a köz ügyeit, azokét, akiké viszont a helyi hatalom, a választópolgárok közösségét. S ez a szolgálat nem megy másképpen, csak ha összefognak a polgárok, akik tenni akarnak a településért, s a legszéleseb konszenzusra törekedve együttesen formálják a helyi szervezősési” lehetőségeket. [Csefkó (1999) 9.p.]

A városlakó polgárok fejében tehát már megérett a változtatás gondolata, és ezt a jogrendszer alkalmazkodása is követte. 1988-ban az új adórendszer bevezetésével lehetővé vált a civil szervezetek közvetlen támogatása, 1989-től pedig az egyesülési szabadságnak köszönhetően megnyílt az út új szervezetek alapításához, a régiek átalakításához. [Szigeti (2003)]

Sajnos a rendszerváltás óta eltelt közel két évtized sem volt elegendő ahhoz, hogy a magyar társadalom az önkéntesség gyakorlása terén eljusson a „külföld” szintjére. A rendszerváltás okozta létbizonytalanság nagyfokú individualizálódást indított el az emberekben, s ez többek között a közösséggé válás hiányát is okozza. Azonban nem ez az egyetlen probléma, ami az önkéntesség fejlődésének útjában áll. Az állami szervek, az önkormányzatok nem ismerik fel a civil szervezetekben, az önkéntességben rejlő erőt, mely akár a gazdaságot is előrébb vihetné. A helyi önkormányzatokról, a pártokról és a civil szervezetekről Böhm Antal a következőket írja:

„(...) mindhárom intézmény a demokratikus társadalmak nélkülözhetetlen kelléke; nélkülük elképzelhetetlen a modern társadalmi lét, az állampolgári participáció megfelelő működése, vagy az érdekérvényesítés és az öntevékenység.

Fejlett democráciákban ezek az intézmények jól megférnek egymással – mi több, egymásra vannak utalva -, funkcióik egyértelműek és többnyire világosan körülhatárolhatók, következésképpen a maga területén és a maga módján mindegyik teszi a dolgát.” [Böhm (1999) 303.p.]

Végül az utolsó probléma, amit említeni szeretnénk, az a magyar társadalom pártpolitikai dominanciája. Ez azt jelenti, hogy a társadalomra jellemző politikai megosztottság, szakadás a társadalmi szervezetek többségére is jellemző. Azt is mondhatjuk, hogy a szervezetek „a pártok holdudvarába kerültek”. Ha nem is nyíltan, de nagyon sok szervezetről tudható, „melyik oldalon áll”.¹² Ez nem jelentene problémát, ha az emberek nem ragaszkodnának egy adott párthoz, vagy oldalhoz, de mivel sajnos ezt teszik, ezért a civil szervezetek is megoszthatják a társadalmat.

4.2. A magyarországi önkéntesség számokban

Mielőtt rátérnénk az önkéntesség háttérében álló különböző tényezők vizsgálatára, szeretnénk ismertetni a legfrissebb hivatalos adatokat az önkéntesség hazai helyzetéről.¹³

A 2004-es adatok tanúsága szerint a 14 évnél idősebb lakosság 40%-a végez önkéntes tevékenységet jellemzően alkalmanként (mely az informális önkéntességet is tartalmazza), szervezet keretei között pedig 1 millió ember vesz részt önkéntes munkában.

A lakosság egy igen szűk korosztályára jellemző az önkénteskedés. A fiatalok és az idősebbek alulreprezentáltak, a 31-40 év közötti felnőttek a legaktívabbak, s közülük is elsősorban azok, akik magasan iskolázottak, családosak, magas jövedelmi színvonalon állnak.

A nők és férfiak vonatkozásában elmondható, hogy a nők – hagyományos szerepeik miatt, mint például gyermeknevelés, háztartás vezetése – kevésbé

¹² Csak néhány példát említve:

- Összefogás Pécsért, jobboldali
- Baranyai emberekért, baloldali
- Pécsvárad, Várbaráti kör, jobboldali

¹³ Az adatokat Czike Klára és Kuti Éva által készített Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek c. kutatási gyorsjelentés alapján mutatjuk be.

hajlamosak a tevékenységekben való részvételre, mint a férfiak, viszont jobb adományozók.

A legtöbb önkéntes tevékenység lakóhelyi és települési segítségnyújtás (70%), az emberek többsége szívesebben segít barátainak, rokonainak, szomszédjainak, mint „idegeneknek”.

Az önkéntesek legfontosabb motivációja a "jó érzés másoknak segíteni", illetve a "családunkban hagyomány az önkéntes tevékenység".

Az adományozók és önkéntes segítők aránya demográfiai jellemzők szerint (részlet)

1. táblázat

Demográfiai jellemzők	Pénzt	Természetben	Önkéntes
	adományozók		segítők
	aránya a 14 éves és idősebb népesség %-ában		
<i>Nem</i>			
Férfi	61,7	42,1	43,0
Nő	68,3	51,9	36,7

Forrás: Czike K. – Kuti É. [2005]

4.3. Az önkéntesség mai helyzetének elemzése

Jelen fejezet célja, hogy a 4.2-es fejezetben bemutatott számok alakulására magyarázatot találjunk. Vizsgálódásunkban három szempontot vettünk figyelembe,¹⁴ melyek mindegyike meghatározó befolyással van az önkéntesség alakulására. Ezen tényezők a következők: politikai környezet szerepe, gazdasági helyzet hatásai, s végül a társadalmi körülmények.¹⁵

4.3.1. Politikai környezet szerepe

Az önkéntességet Magyarországon törvény szabályozza, mely lehetővé teszi az önkéntes tevékenység támogatását, fejlődését. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a politikai környezet területén minden ideális az önkéntesség fejlődéséhez. Többek között a következő problémákra szeretnénk felhívni a figyelmet:¹⁶

¹⁴ A szempontok az írók véleményén alapulnak, az itt felállított rendszerben csak a leglényegesebb elemeket emeltük ki, mivel az összes körülmény figyelembe vétele túlmutatna ezen dolgozat keretein.

¹⁵ Az általunk felállított szempontrendszer kísértetiesen emlékeztetheti az olvasót a PEST analízis elemeire, de a technikai tényező szerepének figyelmen kívül hagyása nem véletlen, hiszen témánk szempontjából nem releváns.

¹⁶ A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája alapján

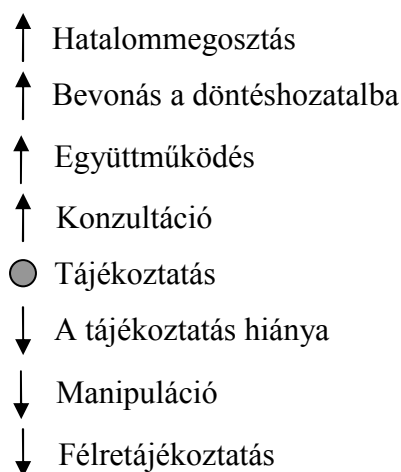
- nincs kidolgozott állami stratégia az önkéntesség fejlesztésére,
- sok esetben az állami fenntartású intézmények vezetői nem nyitottak az önkéntesek fogadására, illetve a jogszabályi környezet nem támogatja az ilyen kezdeményezéseket,
- nincs országos lefedettségű Önkéntes Központ Hálózat, így sok városban, megyében nehéz információhoz jutni az önkéntes lehetőségek tekintetében,
- az Önkéntes Központok semmilyen központi támogatásból nem részesülnek, így hosszú távú fennmaradásuk bizonytalan,
- nincs a hazai fejlesztéspolitikához igazodó nemzetközi önkéntes program, mely fiatalok vagy már képzett szakemberek számára, fejlődő országokban való hosszabb távú önkéntes lehetőséget kínálna.¹⁷

A településfejlesztés szempontjából általunk legfontosabban vélt probléma az önkormányzatok és a civil szervezetek, az önkéntesek kapcsolata. Az önkormányzat együttműködése a civil szférával nem megfelelő, nem ismerik fel a bennük rejlő erőforrásokat, s inkább ellenfélnek tekintik őket, mint partnernek.

Az egyes településeket jellemző civil-önkormányzat kapcsolat minősítéséhez fontosnak tartjuk felállítani egy skálát, melyen ez az állapot elhelyezhető. Ezért az önkormányzat és a civil szféra közti kommunikáció, együttműködés evolúcióját a következő elméleten keresztül szemléltetjük.

Ahogy arról már említés esett, a civil szervezetek és az önkormányzat között abban az esetben alakulhat ki hatékony együttműködés, ha kettőjük kommunikációja is kellően zökkenőmentes, kooperatív. Hazánkban sajnos ma az a mérvadó, hogy az önkormányzattól csupán a minimális tájékoztatást várják el. Ezt választottuk tehát következő ábránk kiindulópontjának.

¹⁷ A politikai helyzet tárgyalásakor a problémák között kell megemlíteni a pártpolitikai befolyást, melyről már egy korábbi fejezetben szóltunk.

1. ábra: **Az önkormányzat és a civil szféra kommunikációjának evolúciója**

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Magyarországon, s valószínűleg a világon mindenhol önkormányzat és önkormányzat között is jelentős különbség van. A két szféra kapcsolatának mindenképpen az ábra tetején található állapotra kellene törekedni. Kiindulópontunkhoz képest a következő szint az, mikor a hatalom gyakorlója nem csupán az egyirányú kommunikációra törekszik, hanem konzultációk folyamán a másik fél véleményének meghallgatására is hajlandó. Az, hogy az ott hallottakat figyelembe is veszi, s be is építi célrendszerébe, csak az ezt követő szint vonja maga után, ahol is megjelenik a két fél közötti együttműködés. Itt már az önkormányzat átenged bizonyos feladatokat. Az együttműködést követő fokozatnál már megtörténik a civilek bevonása a döntéshozatalba is, s a kívánt ideális állapot az, mikor már a hatalom megosztása is megtörténik.

Ennek az elérése egyáltalán nem utópia. Bizonyítékként szolgálhat erre a későbbiekben tárgyalásra kerülő Kozármisleny példája, ahol mára példaértékű együttműködés jött létre a két említett fél között.

Sajnálatos módon az általunk kijelölt kiindulási pontnál rosszabb gyakorlatokkal is találkozhatunk hazánkban, melyekre konkrét példát nem szeretnénk hozni. A negatív fokozatok elérésével a kommunikáció beszűkülhet, s általuk egyre nő a konfliktus kialakulásának veszélye. Az első lépés, mikor megjelenik a tájékoztatás hiánya. A civil közösségek működését még inkább hátráltathatja a manipulatív tájékoztatás, a félretájékoztatás pedig egyenesen a civil

kezdeményezések halálához vezethet. Az igazságtalanság érzete a frusztráción át vitákat ébreszthet, melyek elmélyülésével véleménycsoportok jöhetnek létre. Tagjaik kötve vannak az adott közösség véleményéhez, s így legrosszabb esetben létrejön a szegregáció, ami már az erőszakot is maga után vonzza, s mely a közösségi kezdeményezések számára leginkább „mérgező” állapot.

4.3.2. Gazdasági helyzet hatásai

Magyarországon az önkéntesek viszonylag alacsony száma és motivátlansága azzal is magyarázható, hogy az emberek anyagi helyzete nem teszi lehetővé, hogy ilyen jellegű tevékenységet végezzenek. Gondoljunk csak bele, egy magyar polgár napi 8-10 órát dolgozik, s ezzel sem mindig jut tisztességes megélhetést biztosító jövedelemhez. Szabadidejében inkább plusz munkát vállal, hogy több pénzhez jusson, nem pedig önkénteskedik. Tehát sajnos sem idő, sem pedig energia nem áll rendelkezésre.

Az előző tényhez kapcsolódik egy olyan negatív „töltet”, mely szerint ami ingyen van, az rossz, tehát az önkéntes tevékenység sem gazdasági, sem pedig társadalmi szempontból nem kellően elismert.

További problémát jelent, hogy a vállalatvezetés még nem követeli meg a közösségi felelősségvállalást alkalmazottaitól: a munkahelyi felvételnél nem előny, vagy előírás az önkéntes munkatapasztalat.

A KKV-k kevés önkéntes munkaerőt foglalkoztatnak, s nem is nagyon támogatják az önkéntes kezdeményezéseket, hiszen nincs elég forrásuk hozzá. A megfelelő finanszírozási lehetőségek nem jelennek meg, így a szervezetek és intézmények nem tudják működtetni önkéntes programjaikat, a vállalati önkéntesség Magyarországon még gyermekcipőben jár.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a részvétel akadályai: szegénység, munkanélküliség, szervezeti tapasztalatok hiánya.

Az önkéntesség szerepet játszhat a teljes foglalkoztatottság célkitűzésének elérésében, mert hozzájárul a munkanélküliek munkaerő-piaci esélyeinek javításához. Az álláskeresőknél az önkéntesség önbizalmat adhat, kapcsolatokat a

munkahelyek hálózatához, és lehetőséget bizonyos piacképes készségek fejlesztésére, elősegítheti az integrációs folyamatot.

4.3.3. Társadalmi körülmények

Az önkéntesség alakulásának egyik legérdekesebb kérdése a társadalmi hozzáállás, az attitűd, az alap beállítottság, az önkéntesség megítélése. Sajnos azt kell tapasztalnunk, hogy nincs elég információ az embereknél az önkéntességről, társadalmi jelentőségéről, az egyén számára jelentkező előnyeiről, és a bekapcsolódás lehetőségeiről. Az önkéntességgel kapcsolatos meglévő sztereotípiák - melyekről már korábban szoltunk - sokak bekapcsolódását gátolják meg.¹⁸

Magyarországon az önkéntesség még nem épült be a társadalomba úgy, mint például az Egyesül Államokban. Ahhoz azonban, hogy ez bekövetkezessen a gyermekeket már az óvodától kezdve „nevelni kell az önkéntességre”, hogy felnőve a társadalmi tevékenységek végzése természetes legyen számukra. Ma itthon az oktatási rendszer általánosságban nem tartalmaz önkéntességre ösztönző elemeket (kreditpontot, felvételi pontot, gyakorlati időként való beszámítást, stb.), ennél fogva a fiatalok önkéntessége még gyerekcipőben jár.

Mint korábban említettük a legaktívabb csoport a 31-40 év közötti tehetősebb korosztály. A cél azonban az lenne, hogy ezt az intervallumot szélesítsük, az alacsonyabb társadalmi státuszú állampolgárokat bevonjuk az önkéntességbe képzésekkel, kutatások finanszírozásával, egyetemi, középiskolai kurzusok beindításával.

Az önkéntesség segíti a perifériára szorult társadalmi rétegek társadalmi integrációját, igen fontos lelki szükségleteket is kielégít, hozzájárul ahhoz, hogy az emberek kiéljék kreatív hajlamaikat, számukra fontos közösségekbe kapcsolódjanak be, tágabb és szűkebb környezetükben egyaránt hasznosnak érezzék magukat.

¹⁸ Az önkéntesség társadalmi fontosságának üzenete nem megy át; csak az ingyenes munkát, a laikusságot, vagy az alkalmazottak konkurenciáját látják a lehetőségben. Az önkéntes státusza nem fog különbözni egy közmunkás státuszától.

Mindenki számára világos, hogy Magyarországnak – több európai országhoz hasonlóan – előregedő társadalma van. A nyugdíjasok magas arányából akár előnyt is kovácsolhatunk azáltal, hogy önkéntesként bevonjuk őket a társadalmi munkába. Így ők is képesek lesznek értéket teremteni gazdasági szempontból, s nem utolsó sorban az önkéntesség pozitív hatással van az "aktív öregedés" folyamatára, mert fenntartja és javítja a testi és szellemi kondíciójukat, és hozzásegíti őket egy olyan új életforma kialakításához, amelyben már nincs szerepe a munkahelynek.

Érdeemes megemlíteni a nők helyzetét. Míg Nyugat-Európában, vagy akár Amerikában is a nők aktívabb szereplői az önkéntességnek, mint a férfiak, addig itthon a helyzet más. Ennek oka az eltérő anyagi helyzetben keresendő. Az említett társadalmakban a nők megtehetik azt, hogy nem járnak dolgozni, csak tradicionális szerepeikre koncentrálnak. Így idejük és energiájuk is jut önkénteskedni. Itthon viszont a nők többsége kénytelen munkába állni, s emellett már nem fog önkéntes tevékenységet végezni.

Az egyetemisták önkéntességhez való hozzáállása is érdekes. Általánosságban is elmondható róluk, hogy nehezen mozgósíthatók. Ennek oka, hogy kapcsolataik úgymond „belterjesek”, hiszen ha részt is vesznek valamilyen szervezet munkájában, akkor azt kizárólag az egyetem keretein belül teszik. Hiányzik a módszertan az egyetemisták felpezsdítésére.¹⁹

A korábbi önkénteseket mozgósító erő, a katolicizmus sem képes már ennek a szerepének eleget tenni (holott Lengyelországban a mai napig igen erős befolyása van az önkéntességre).

Végül egy olyan tényezőt szeretnénk említeni, mely a dolgozatunk további részében kiemelt szerepet kap:

Olson csoportelmélete szerint a viszonylag kicsi, privilegizált vagy közepes nagyságú csoportok hatékonyabbak, mint a nagyobbak. [Olson (1997)] Tehát a továbbiakban azt a hipotézist vizsgáljuk, mely szerint az önkéntesség intézménye,

¹⁹ Erre jó példa a pécsi Civil Közösségek Háza, ahol körülbelül 70 civil csoport képviselteti magát, s közülük csak 1-2 olyan van, amit egyetemisták szerveztek.

s annak szerepe a településfejlesztésben jobban működik a kicsi közösségek, falvak szintjén, mint a nagyobb városokban.

Mielőtt azonban ezen hipotézist elkezdjük boncolgatni, érdemes néhány szót ejteni a településfejlesztésről.

5. AZ ÖNKÉNTESÉG SZEREPE A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSBEN

5.1. A településfejlesztésről röviden

Dolgozatunk további részének tárgyalásához szükséges a településfejlesztés törvényi háttéréről, feladatairól, mai helyzetéről néhány szót említeni. „A rendszerváltás óta eltelt években mélyreható változások következtek be a társadalomban és a gazdaságban.” [Kőszegfalvi-Loydl (1999)] Ezek a változások természetesen a településekre, azok fejlesztésére is hatással voltak.

Magyarországon egy háromszektorú társadalomszerkezet alakult ki, melynek lényege, hogy a településfejlesztés feladatát a három szféra (az önkormányzati, a civil és a gazdasági) együttesen látja (vagyis Magyarország esetében csak kellene, hogy lássa) el. Erősségeik összeadódása és gyengeségeik redukálása, vagyis egymás lehetőségeinek optimális kiegészítése a sikeres helyi cselekvés kulcsa.[Vercseg (1999/a)]

A települések fejlettségi szintje nemcsak annak gazdaságára, hanem az ott élő emberekre, a társadalomra is visszahatással van. Egy település pozitív és negatív tulajdonságai együttesen határozzák meg fejlődésének lehetőségét. Ezek a tulajdonságok, vagy hatótényezők más-más jellegűek, hatásuk azonban együttesen érvényesül, s együttesen határozzák meg a fejlődés irányát.²⁰

Hatótényezők:

1. Természeti jellegűek

Ide tartozik például a település földrajzi fekvése, mely hatással van az infrastruktúrára; vagy a domborzati viszonyok, amelyek pedig a város képét, építészeti jellegét befolyásolják. (Más egy sík vidéken elhelyezkedő város utca rendszere, mint egy dombvidéken fekvőé.)

2. Gazdasági tényezők

A történelem során mindig más tevékenység kerül meghatározó szerepkörbe: mezőgazdaság, kereskedelem, kézműipar a korábbi történelmi korokban; a XVIII.

²⁰ A hatótényezők bemutatása Kőszegfalvy György-Loydl Tamás: Teleppülésfejlesztés című műve alapján készült.

századtól az ipar a fejlődés iránymutatója, majd napjainkra a szolgáltatási szektor veszi át vezető szerepet. (Magyarország helyzete azért érdekes, mert a rendszerváltás után megkezdődött az ipar leépülése a településeken, de a szolgáltatási szektor fejlődése még nem indult meg kellőképpen.)

3. Társadalmi tényezők

Ezek a település belső fejlődésének letéteményesei. A különböző társadalmi rétegek, osztályok eltérő érdekeinek ütközéséből származó konfliktusok, vagy éppenséggel érdekegyezések meghatározzák a fejlődést.

4. Műszaki hatótényezők

Gyorsuló ütemben fejlődő világunk technikai-technológiai vívmányinak hihetetlenül széles körben történő gyors elterjedése alapvetően meghatározza egy település fejlettségi szintjét.

5. Ökológiai tényezők

A fenntartható fejlődés elméletének terjedésével ezen tényezők vizsgálata előtérbe került. Egy település vonzerejét nagyban befolyásolja annak környezeti állapota, szennyezettségi szintje, a környezet védelmének lehetőségei.

6. Strukturális tényezők

Lényegében a települések közti munkamegosztás és összefonódás fejlődésre gyakorolt hatását jelentik. (Agglomerációk kialakulása.)

7. Irányítási tényezők

Az önkormányzatok szervezettsége, érdekeltisége egy vonzó település kialakítására, a társadalom összefogására, koordinálására való képessége meghatározó erejű.

Érdekes, hogy míg a nemzetközi gyakorlatban sok helyen a terület-és településfejlesztés kérdéskörét együttesen kezelik, Magyarországon e fogalmakat elválasztották egymástól. A településfejlesztés egyik lehetséges definíciója:

„A településfejlesztés során a település fejlődését tudatos beavatkozással befolyásoljuk, aminek következtében a fejlesztés eredményeként a település változik, többelhez jut, gyarapodik munkahelyekben, épületekben, műszaki hálózatokban, jobb lesz a közbiztonság, javul a szociális ellátás, bővül az

infrastrukturális hálózat, erősödik a település pozicionális helyzete, növekszik a vonzóhatása” [Köszegfalvy-Loydl (1999)].

A fenti definíció lényegre törően összefoglalja az önkormányzatok településfejlesztéssel kapcsolatos feladatait, mely összhangban áll a törvényi szabályozással is.

Magyarországon az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról rendelkezik a településfejlesztésről, mely a 2. mellékletben olvasható.²¹

5.1.1. A településfejlesztés ma és holnap²²

A településfejlesztés egyre növekvő szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az Európai Bizottság is kiemelten kezeli a kérdéskört. A 2007-2013 közötti támogatási időszakban a településfejlesztés, azon belül is a fenntartható városfejlesztés és a városi dimenzió kezelése, valamint a vidéki területek támogatása és a földrajzi vagy természeti okokból hátrányokkal küzdő térségek problémáinak kezelése kiemelt hangsúlyt kap.

A fejlesztési projektek megvalósítása során pedig egyre nagyobb szerepet kap a lakosság bevonása. A városrehabilitációs folyamatokra Európa szerte jellemző, hogy a lakosságnak egyre nagyobb a ráhatása az életkörülményeit befolyásoló folyamatokra. A folyamatok skálája onnan, hogy egyáltalán nincsenek bevonva, egészen odáig terjedhet, hogy lakossági kontroll lehetőséget és döntési jogkört biztosítanak. A városrehabilitáció csak akkor lehet sikeres, ha egybeesik a lakossági igényekkel.²³ A 16. számú mellékletben olvashatók a lakosság bevonásának lehetőségei, céljai és csoportjai.

Látható, hogy egyre többen ismerik fel európai szinten is a lakosság bevonásának fontosságát és szükségességét. A jövőben tehát remélhetőleg a

²¹ Látható, hogy a törvény a településfejlesztést a feladatok közé sorolja, s a többi tevékenységet nem annak részeként kezeli, holott - a dolgozat íróinak véleménye szerint - a felsorolt feladatok mind a település fejlődését szolgálják.

²² A fejezet az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság által készített Városrehabilitáció 2007-2013-ban, Kézikönyv a városok számára alapján készült.

²³ Ennek mérésére használhatjuk a lakossági elégedettség mutatót. A lakossági elégedettség mérésének többféle módszere van, a módszerek között vannak klasszikus szociológiai módszerek (fókuszcsoport, kérdőív), valamint speciális városszociológiai kutatásoknál alkalmazott eljárás (mentális térképezés) is.

közösségi aktivitás növekedni fog, amely hozzájárulhat az önkéntes szerepvállalás növekedéséhez.

5.2. Problémafelvetés

Dolgozatunk lényegi részében három, egymással összefüggő problémakört boncolgatunk. Az elsővel témaválasztásunk fontosságát kívánjuk alátámasztani, azaz hogy a településfejlesztési feladatok nem kizárólag csak az önkormányzatra tartoznak. Ezt követően azt vizsgáljuk, vajon van-e összefüggés a település mérete és a helyi lakosság aktivitása között a településfejlesztési kezdeményezések területén, majd igyekszünk számba venni, milyen tényezők léteznek még, melyek befolyásolhatják ezek kialakulását.

5.2.1. A településfejlesztés gazdája

A települési fejlesztések csoportosíthatók többek között aszerint, hogy a helyi lakosság, illetve az önkormányzat mennyire motivált annak megvalósításában. Így a települések két fajtáját határoztuk meg, mely két szélsőséges típus között egy skálán elhelyezhetőek a különböző településfejlesztési projektek. A két községtípus így a következő:

a) A „klasszikus falvak”, melyek lakói nem csak a saját portájukkal törődnek, hanem érzékenyek az egész település kinézetére is, s ezért tenni is hajlandóak. Ez főleg azokra a településekre jellemző, melyek népessége viszonylag stabil, illetve nem fenyegeti őket az elöregedés. Ezek leginkább egy centrum körül helyezkednek el (pl. Pécs) viszonylag nagy körben.

b) Azokon a – főleg elöregedett – településeken, melyeket nem jellemez az önkéntes részvétel, az önkormányzat kénytelen gondoskodni teljes egészében a település fejlesztéséről, melyhez önkormányzati, illetve pályázati forrásokat társítanak.

Elsőként tehát arra a tévhitre szeretnénk rávilágítani, mely manapság még igen erősen él a hazai köztudatban: a településfejlesztés főszereplőinek kizárólag az önkormányzatoknak kéne lenniük. Ennek kiváló cáfolatai azok a kutatások, melyek igazolták, hogy a mai gondolkodásunkkal ellentétben egy sikeres

településfejlesztési projekt megvalósulásához az önkormányzatnak csupán a források 17-18%-át kell biztosítania. Ezzel szemben hazánkban még mindig az a nézet él, hogy e fejlesztéseknek önkormányzati dominanciával kell megvalósulnia. A tévedésnek az oka ahhoz a szocializmusban berögződött életérzésre vezethető vissza, mely a polgárok jelentős részét jellemzi: „az önkormányzatnak kötelessége gondoskodnia rólam”, azaz az önkormányzat feladatkörébe tartozik a településfejlesztés és a közüzemi szolgáltatások ellátásának minden eleme. A trendek azonban azt mutatják, finanszírozási korlátok miatt az önkormányzatok ezeknek egyre kevésbé tudnak eleget tenni.

Ennek megértéséhez érdemes ismertetni azt a folyamatot, ahogyan egy társadalom eljut arra a szintre, hogy tagjainál megjelenik a civil gondolkodásmód. Az első szint az a rossz kiindulópont – mely hazánkat főként a szocializmus ideje alatt jellemezte -, mikor a társadalom tagjai ellátottak, s mint olyanok el is várják a rendszeresen felülről érkező ellátmányt. Ezt követi az az állapot, mikor a lakosságnál megjelenik egyfajta menedzserszemlélet: fogyasztókká, s adófizetőkke válnak, a befizetett adóért cserébe pedig ellenszolgáltatást várnak. Mivel a közszolgáltatások az ő pénzükből valósulnak meg, úgy gondolják, a fejlesztéseknek az ő céljaikat, érdekeiket kell szolgálniuk.

A magyar társadalmat jelenleg ez az öncélú, egyénközpontú állapot jellemzi. Sajnos, mintegy másfél évtizedre volt szükség ahhoz, hogy Magyarországon kialakuljon ez a szemlélet, mely nyugaton már letűnőben van. Reméljük, a következő szint eléréséhez már nem lesz szükség ilyen hosszú időre, s mihamarabb elterjedhet az a több fejlett országban már jellemző látásmód, ahol az egyénben való gondolkodást felváltja a közösségben gondolkodás, a társadalmi felelősségvállalás, azaz a tudatos állampolgári lét.

5.2.2. A településméret problematikája

Kutatásunk kezdeti célja annak az - előző fejezetben taglalt Olson elméletén alapuló - hipotézisnek az igazolása volt, mely szerint a helyi kezdeményezések kialakulásának gyakorisága, az önkéntesség szerepének súlya a területfejlesztésben összefüggésbe hozható a településmérettel. Ennek kapcsán, az eredeti tervünk

szerint öt településen készítettünk interjúkat (az interjúk adatait a 3. számú melléklet tartalmazza): a fővárosban, melynek helyzete egyedülálló a magyar településrendszerben, Pécsen, mint regionális központban, közepes méretű városaink közül a választásunk Szekszárdra esett, valamint információkat gyűjtöttünk a nemrégiben várossá avatott Kozármislenyén és egy Baranya megyei kis faluban, Fazekasbodán. A települések kiválasztásában kizárólagos irányadó szempontként a méret jelent meg.

Az interjúk tapasztalatai azonban arra világítottak rá, hogy hipotézisünk, mely szerint a település mérete fordítottan arányos az önkéntes részvétel súlyával (tehát hogy a kis falvakban jellemzőbb a lakosság részvétele a településfejlesztési problémák megoldásában, mint a náluk nagyobb településeken) nem állja meg a helyét a településfejlesztés általunk kiemelt területei esetében. Arra, hogy melyek voltak azok az ellentmondások, melyek következtében erre a konklúzióra jutottunk, az 5.3. fejezetben kerülnek bemutatásra.

Az interjúk tapasztalatai ellenére azonban nem jelenthető ki, hogy semmilyen esetben sem állja meg tézisünk a helyét - az olsoni elmélettől nem tekinthetünk el teljes egészében. Már csak azért sem, mert a közösségfejlesztőknek (melyek tevékenységét a későbbiekben ismertetjük) sok esetben könnyebb a dolguk egy kis faluban elindított kezdeményezésnél.²⁴

Első hipotézisünk elvetése egy újabb feltételezéshez vezetett el minket, melyet a következő fejezetben bontunk ki. Továbbá valószínűsíthető, hogy elméletünk azért sem áll fenn, mivel az általunk kiemelt városszépítési fejlesztések bármely településnél nagyjából ugyanolyan léptékű tervezést igényelnek.²⁵

²⁴ Számos olyan történetet hallani közösségfejlesztőktől, mely szerint az első néhány interjú elkészítését követően a falu népe már tudott az érkezésükről. Mindez abból a szempontból előnyös, hogy ez fokozza az érdeklődést és a bizalmat a projekt iránt. A bizalom megléte visszavezethető arra is, hogy mivel falun az egyik legértékesebb (ha nem a legértékesebb) hírforrás az, ami a szomszédtól, vagy a közösség egyik tagjától hangzik el, az ő pozitív visszajelzésüket követően a többi lakos könnyebben nyílik meg a felmérést végzők előtt. Ezzel szemben városi környezetben a közösségfejlesztők abba az akadályba ütköznek, hogy nehéz megfogniuk a lakosokat – Don Quioteként érezhetik magukat.

²⁵ Nem mutatható ki jelentős méretbeli különbség pl. falusi és városi játszótér között, vagy pl. egy faültetési projekt mérete, jelentősége, az abban való érintettség sem függ össze a település nagyságával.

5.2.3. A közösségi kezdeményezések kialakulását befolyásoló tényezők

Mivel az előző fejezetben bemutatott hipotézisünket elvetni kényszerültünk, újabb megoldandó problémaként felmerült bennünk: lehetséges, hogy a vizsgált településfejlesztési projektek esetében azért nem áll fenn az olsoni modell, mivel léteznek bizonyos egyéb tényezők a település méretén kívül, melyek befolyással lehetnek a projektekben való részvétel mértékére. Vizsgálódásunk következő célpontjául tehát ezen tényezők feltárását tűztük ki. Ezek serkenthetik, vagy éppen gátolhatják a lakossági részvétel súlyát, illetve a helyi kezdeményezések kialakulását a településfejlesztési projektekben.

A tényezők feltárásának fontossága kétségbevonhatatlan, hiszen csak úgy javíthatunk a mai magyarországi helyzeten, ha tisztában vagyunk hiányosságainkkal, de felismerjük azokat a pontokat, melyekben újabb lehetőségeket rejlenek.

A következőkben már nem ejtünk szót az önkéntesség kialakulását befolyásoló gazdasági, politikai és társadalmi tényezőkről, csupán azokról, melyek speciálisan a településfejlesztési projektekre vannak hatással. A tényezők teljes körének tárgyalása dolgozatunk tárgykörén túlmutat, így csupán azokra térünk ki részleteiben, melyeket a téma szempontjából leginkább relevánsnak és érdekesnek tartunk.

5.2.3.1. Az önkormányzat és a civil szféra viszonya

A korábbiakban már megvizsgáltuk a lakosság viszonyát az önkormányzathoz, s kijelentettük, hogy a társadalom személetmódja e téren fejletlen, mely az önkormányzattal szemben támasztott túlzott elvárásokban mutatkozik meg. Fontos emellett szót ejteni a magyar civil társadalom fejletlen mivoltáról, melyet az önkéntesség helyzetének vizsgálatakor már részben érintettünk. Az önkormányzat és a civil szféra együttműködésére már szintén kitértünk korábban, így itt csupán egy településfejlesztéshez kapcsolható példát szeretnénk említeni. Az interjúink során panasz érkezett egy szervezet részéről – melynek nevét nem kívánjuk megemlíteni -, hogy az önkormányzati kooperáció hiánya miatt értelmetlennek látják bármilyen konkrét fejlesztés megvalósítását.

Véleményük szerint hiába kezdeményeznének helyi ároktakarítást, ha nem tudják elérni az önkormányzatnál, hogy működjenek közre a hordalék elszállításában.²⁶ Kiábrándultságuk miatt a fejlesztési tervek megvalósítását inkább ráhagyják az önkormányzatra.

5.2.3.2. Helyi identitás

A megfelelő helyi identitás előmozdíthatja a helyi kezdeményezések kialakulását. Valószínű, hogy az Istenkútért Egyesület²⁷ munkáját segítő helybeliek aktivitását is serkentette a városrész viszonylag különálló mivolta, s az, hogy sokan közülük inkább tartják magukat istenkútinak, mint pécsi lakosnak.

A helyi identitás kialakulását számos tényező befolyásolhatja. Az istenkútiak esetében ilyen lehet a közösségi ház, vagy a helyi, önkéntes alapon működő rádió is. Pécs példájánál maradva érdekes megvizsgálni az egyéb városrészeket is. (Pécs városrészeit a 4. mellékletben térképen is megjelenítjük.) Izgalmas lenne mélyrehatóbb vizsgálatnak alávetni a város déli területeit. A helyi Városfejlesztési Főosztály egyik munkatársa, Magay Miklós elmondása szerint a közbeszédben tévesen Kertvárosnak nevezett területnek csupán egy töredéke a valódi Kertváros. Annak ellenére, hogy a hivatalosan Kertvárosnak nevezett városrészt csupán kb. 6-7 ezren lakják, mintegy hatvan-ezren azonosítják magukat úgy, hogy ők bizony kertvárosiak. Sokan tévesen hiszik azt, hogy Megyer is ehhez a városrészhez tartozik, nem alakult ki itt a helyi identitástudat.

Így, a városházán készített interjúkból kiderült az is, hogy Pécs keleti városrészein a civil aktivitás lényegesen nagyobb a nyugati, vagy déli területekhez képest. Ennek oka valószínűleg még a szocializmus időszakára vezethető vissza, mikor is a város a bányák létesítésének következtében erőteljes növekedést élt át. A mai legaktívabb keleti területekhez, melyekhez a legtöbb részönkormányzat²⁸ is kapcsolható, melyet főleg kisebb, jobban körülhatárolható önálló városrészek alkotnak, s hozzájuk erősebb helyi identitástudat, s a civil kezdeményezések nagyobb aránya társul.

²⁶ Annak ellenére, hogy a szocializmus ideje alatt könnyedén el tudták érni a tanács közreműködését ebben.

²⁷ Istenkút: Pécs egyik városrésze

²⁸ A pécsi részönkormányzattal rendelkező városrészek: Hird, Mecsekszabolcs, Nagypárad, Pécsbányatelep, Somogy, Újhegy, Vasas, Üszög.

Ezen benőtt falvak esetével szembeállítható Úránváros, vagy Kertváros példája, ahová a bányák működése kapcsán fellépő hatalmas munkaerőigény miatt az ország legkülönbözőbb részeiről költöztek be az új munkások. A különböző életút, eltérő kultúra, s a lakótelep gigantikus volta miatt itt sokkal kevésbé alakulhatott ki a keleti részeket jellemző erős helyi identitástudat. Mivel az újonnan épített telepek lakói zömmel vidéki környezetből érkeztek, s nagyrésztük folyamatosan visszavágyott oda, jellemzővé vált a kirajzás ezekről a területekről. A lakótelepekről való kitelepülések következtében alakultak ki a nyugati városrészek. Ezekben a felhígult közösségekben nem volt megtalálható az összetartó erő, mely egy erős civil szféra kialakulásához vezethetett volna.

Budapest kerületei között is tapasztalható az identitásbeli különbség. A Budapesti Városvédő Egyesület jegyzője, Tétényi Éva szerint a külvárosi kerületek identitástudata erősebb, hiszen egyrészt ezek is önálló települések voltak, saját történelemmel rendelkeznek, míg a belvárosi részek története egybefonódik. Itt több a betelepült lakos, nagyobb a fluktuáció, míg a külváros esetében az emberek többsége oda született, illetve sok esetben egész életüket ott élik le. (Ezzel némileg ellentmondanak a külvárosi lakótelepek, melyek sokkal inkább felhígultak, mint a kertes házas övezet.) Ezért a városvédelem esetében a leglelkesebb csoportok főként a külvárosokból kerülnek ki.

A helyi identitástudat, a szoros közösségek kialakulásában szerepet játszhatnak a közösségi terek (pl. egy szökőkút, mint találkozási pont), valamint a központok. Így a pécsi Úránváros esetében komolyabb identitás jelenik meg, mivel számos városközponti funkció itt összpontosul (pl. járóbeteg-ellátás, buszpályaudvar, szakboltok, a Mecsek Áruház és számos más kiskereskedelmi egység).

5.2.3.3. A közös cél

Egy létező közös cél előremozdíthatja az összetartó közösségek kialakulását, illetve a helyi kezdeményezések beindulását. Kiváló példa erre az Istenkútért Egyesület esete, mely azért jött létre, hogy a helyi közösség komolyabb erőként léphessen fel az istenkúti általános iskola bezárásával fenyegető

önkormányzattal szemben. Ugyan az eredeti ügyben végül nem jártak sikerrel, a közösség addigi egyetlen összetartó erejét jelentő iskolát bezárták, ám a közös cél, az érdekvédelem sokkal jobban összehozta a helyieket, s az így kialakult csoport azóta több sikeres kezdeményezést tudhat magáénak. Az Istenkútért Egyesület a mai napig kitartóan küzd a helyiek érdekeinek védelméért, illetve azért, hogy a közösség akarata, tényleges igényei komolyabb súlyt kapjanak az önkormányzat által véghezvitt fejlesztések tervezésében. [Knyihár (2006)]

A Budapest XX. kerületi gubacspusztai Vaskapu utca lakóit szintén a közös cél hozta össze. Gubacspusztá egy új építésű sorházas övezet, ahova a lakók gyakorlatilag egyszerre költöztek be, együtt „építkeztek”, együtt csinostgatták új lakásukat. Mindez életre hívta azt a kooperációt, mely a helyi közösség alapjait jelentette: a lakók egymással összefogva, kedvezményesen, nagytételben vásárolták meg az építkezéshez szükséges alapanyagokat. Szerencsésnek mondható az ő esetük, mivel a közösség a mai napig összetart, s évről évre megrendezi a saját kis „utcamajálisát”. Ugyan az utca népe az azóta végbement költözködések kapcsán felhígult, az összetartás lazult, a közösen megrendezett esemény hagyománya a mai napig él.²⁹

5.3. Néhány példa az önkéntesek bevonásával véghezvitt településfejlesztési projektekre

A továbbiakban néhány példaértékű fejlesztést szeretnénk bemutatni, melyek önkéntesek bevonásával valósultak meg. Példáinkat egyrészt interjúinkból, másrészt a közvetlen környezetünkből gyűjtöttük, s a továbbiakban témák szerint csokorba szedve ismertetjük őket.

5.3.1. Egy klasszikus példa: Fazekasboda

Ha elhelyeznénk Fazekasbodát az 5.2.1. fejezetben felállított skálán, azonnal láthatóvá válna a helyi lakosság érzékenysége a település külső, fejlettsége iránt. A laikus „tipikus falunak” is nevezhetné a helyet a kiemelkedő lakossági részvétel miatt a különböző fejlesztések megvalósításában. Példaértékű

²⁹ Ugyanez az összetartás figyelhető meg a mohácsi Kertész utca lakói között is, akik a közelmúltban avatták fel saját, díszes utcanév táblájukat.

az együttműködésük a helyi önkormányzattal – persze az is igaz, az alacsony népességszám miatt többnyire szoros napi kapcsolat mutatható ki a lakosság és a hatalmat képviselő önkormányzat között. A helyi identitást, az összetartást tovább fokozza itt az a tény is, hogy a falu lakosságában felülreprezentált a sváb kisebbség, melynek közösségépítő hatása kétségbevonhatatlan.

Számos példaértékű kezdeményezés említhető a falu esetében. Megvalósult egy kis park felújítása kúttal, padokkal, virágokkal és egy játszótérrel, de ugyanígy a helyi lakosság közreműködésével kerítették körbe egy tujasorral a helyi temetőt.

Szándékosan ismertettük Fazekasboda példáját rögtön felsorolásunk elején. A falu reményt adó, jó mintaként szolgálhat más települések számára. További példáink pedig arra szolgálnak bizonyítékkul, hogy nem csupán a kis falvakban építhet a településfejlesztés a lakosság részvételére.

5.3.2. Sztereotípiarombolás: a személytelen lakótelep

Rengeteg vád éri a nagyvárosokat, s azokon belül leginkább a lakótelepeket azok személytelen mivolta miatt. Pedig számos példa alátámaszthatja, hogy bizony léteznek „barátságos panelek” is.³⁰

A lakótelep természetesen nem csak a felújítással tehető barátságosabbá. Ezekhez a beruházásokhoz rendkívüli tőke szükséges, s így ezek hazánkban a legtöbb esetben egyelőre elképzelhetetlenek. Ezért is kiemelt szerepet kéne tulajdonítani a lakóközösségek felébresztésének, a helyi kezdeményezések serkentésének. Helyi összefogással, s kis ráfordítással is már csodálatos kertek alakíthatók ki a panelek előtt, hogy csak egy példát említsünk. Természetesen ehhez – de tulajdonképpen bármely fejlesztéshez – fontos, hogy a helyi kultúra már egy olyan fokon legyen, hogy meg tudja becsülni az újonnan létrehozott értéket, s gondoskodni is tudjon róla.³¹

³⁰ Lengyelország számos városában például megindult a barátságatlan betondzsungelek újraburkolása, újrafestése. A kockaépületek új „ruhájának” megtervezéséhez számos esetben művészeket bízta meg, de olyan is előfordult, hogy pályázati úton a helyi lakosság közreműködésével születtek meg a környék kinézetének új tervei. Ennek következtében egyre több helyen az egyhangú szürkeséget üdítő, színes házak törnek meg.

³¹ Ennek kapcsán negatív példaként lehet felhozni a budapesti Havanna lakótelepet, ahol hiába kísérletezett néhány lakos virágok ültetésével, másnapra nagyrészüket ellopták. Hosszú évek kitartó próbálkozásai árán azonban egyes lépcsőházakban már barátságos szőnyeg és cserepes virágok köszönnek vissza a látogatóra, ami nem kis lépés.

Egy-egy ilyen tízemeletes házban néha többen laknak, mint egyes falvakban, közösségek azonban csupán a legritkább esetben alakulnak ki. A felgyorsult életritmus, rohanó világ, kitolódó munkaórák következtében a legtöbben hazaérve már csak arra vágnak, hogy becsukhassák maguk mögött az ajtót. Nyugalomra vágnak, s nem a szomszédok megismerésére. Ráadásul nem is igazán van olyan hely, ahol összehozhatnák a ház lakóit, hiányoznak a közösségi terek. A liftben pedig csak igen ritkán születnek barátságok...

5.3.3. Kertváros kontra lakótelep

Azt gondolhatnánk, a falusi környezetre inkább emlékeztető kertváros lakosságát szorosabb együttműködés jellemzi, mint a „személytelen lakótelepeket”. Erre többek között a csepeli Rákóczi Kert példája cáfol rá. A Közösségfejlesztők Egyesülete kezdeményezésében indult be az ottani közösségfejlesztési folyamat 2005-ben, mely főként egy romos, elhagyatott terület rehabilitációjára irányult. Az ifjúsági ház lepusztult szomszédságában található régi kertmozi látványa zavarta a helyi lakosokat, de a terület hasznosítása az ifjúsági ház és egyes helyi civil csoportok érdekében is állt.

A történet érdekessége, hogy az így összehozott csoport célját ugyan elérte, megvalósult a felújítási projekt, azonban a folyamat végeztével a csoportot összetartó közös cél megszűnt, s így az gyakorlatilag teljesen feloszlott.

Ezzel szemben áll a 2006 végi Csepel csillagtelepi fejlesztési folyamat, mely az előzőhöz hasonlóan szintén Kriston Anita nevéhez kötődik. Míg a Rákóczi Kert esetében a fejlesztési folyamat inkább egy konkrét probléma megoldására irányult, addig Csillagtelepen a helyi (csillagtelepi) identitást kihasználva egy globális érdekképviselőre irányuló kezdeményezés indult meg. Első lépésként a Plusz előtti közösségi tér revitalizációjára (padok felújítására) hívták fel a figyelmet egy a helyszínen rendezett akcióval, ahol első lépésként kérdőíveket töltöttek ki, illetve az érdeklődőket egyúttal egy értékelő, összefoglaló, ötletgyűjtő megbeszélésre is meghívták. A kezdeményezés sikeresnek bizonyult, létrejött egy érdekközösség, mely a mai napig él, havonta legalább egy alkalommal üléseket

tart, és számos kisebb akciót tudhat maga mögött. (Pl. faültetés, bozótirtás, illetve olyan akciók, melyek célja a figyelem ráirányítása volt a helyi problémákra.)

Tehát mint látható, Csillagtelepen, melynek lakossága többségében lakótelepi környezetben él, egy összetartó közösség alakult ki. (A Csillagműhely akciót az 5., 6. és 7. mellékletek illusztrálják.) A kertvárosi „kudarcc” mögött a helyi identitás hiánya, illetve a felhígult, nem egyszerre beköltöző és zömében előregedett lakosság áll, amihez valószínűleg hozzájárul az átalakult életstílus is, azaz hogy manapság már nem feltétlenül ismerjük szomszédainkat és az utca lakóit, s így már az sem jellemző, hogy hozzájuk forduljunk, ha segítségre van szükségünk.

5.3.4. Érdekek

Az egyes helyi csoportok érdeke arra ösztönözheti azok tagjait, hogy ők is bekapcsolódjanak a településfejlesztés folyamatába. Így a csepeli Rákóczi Kert esetében a számíthattak a helyi kosarasok véleményére és segítségére is. Őket nem a környék szépsége, vagy biztonságossága foglalkoztatta, csupán az esetlegesen megépülő új sportpálya.

5.3.5. Istenkút – a nem klasszikus példa

Az istenkútiak esetéről már említést tettünk korábban is. E fejezetben azonban arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a helyi részvétel nem csupán megvalósításban való közreműködésre terjedhet ki. Az Istenkútért Egyesület csupán a tervezési folyamatba vonja be a helyi közösséget – a végrehajtást már teljes egészében az önkormányzatra hagyja. Az ő tevékenységük leginkább az érdekvédelemre terjed ki, holott véleményünk szerint komolyabb eredményeket érhetnének el, ha a döntések mellett a végrehajtásba is belefolyának.

Úgy gondoljuk, az érdekérvényesítés területén megnyilvánuló erejüket látva komoly esélyük lenne sikereket elérni ezeken a területeken is, és nem igaz az, hogy nem rendelkeznek elegendő erőforrással mindehhez, hiszen ha az iskolabezárás kapcsán egyszer már olyan hatékonyan össze tudták fogni a helyi

lakosságot, egy-egy konkrét városfejlesztési projekt kapcsán is meg tudnák valósítani mindezt.³²

A konkrét, kétkezi munka csupán a közösségi ház épületének fenntartásában mutatkozik meg.³³ Úgy gondoljuk – s ezzel előbbi kijelentésünket még inkább alátámaszthatjuk -, ha a ház, illetve a szomszédos iskola építésénél, a környék parkosításában, a sétány építésében évekkal ezelőtt szívesen közreműködtek a helyiek, ha nem is ugyanilyen, de hasonló sikereket érhetnének el ma is.

5.3.6. Városvédők

A városvédők tevékenységi köre részben eltér a dolgozatunkban felvonultatott többi példától, hiszen ők főként a műemlékvédelemre koncentrálnak. Közös pont azonban, hogy mindezt a lakosság jelentős bevonásával teszik. A Budapesti Városvédő Egyesület céljai között szerepel helyi csoportjain keresztül a lokálpatriotizmus újjáélesztése. Számos programot szerveznek, melyek között többségben kiállítások, fórumok, séták,³⁴ koszorúzások szerepelnek, illetve számos várostörténeti kiadvány megjelentetésében közreműködnek, de ugyanúgy előfordulnak faültetési, virágosítási akciók is tevékenységi körükben.

A szkeptikusok feltehetik a kérdést: vajon mennyiben javul a városkép azáltal, ha a csillagtelepiek sétát szerveznek a helyi kiserdőben, ha a városvédők Erzsébetvárosi Helytörténeti Klubja megtekinti a Nyugati pályaudvar Királyváróját, vagy ha kiállítást szerveznek „Pesterzsébet Anno” címmel (egy másik kiállítás illusztrációja látható a 8. mellékletben). Pedig e programok jelentősen hozzájárulhatnak a helyi identitás fejlesztéséhez. A Pesterzsébeti Városvédő Csoport vezetője, a már nyugdíjas Árki Sándorné megszervezte, hogy a mindig elfoglalt Ráday Mihály, az „Unokáink sem fogják látni” c. televízió-műsor vezetője látogatást tegyen a kerületben. A forgatás szintén – sok más egyéb

³² Valószínű, hogy beletörődésük nagyban köszönhető a nem megfelelő önkormányzati együttműködésnek.

³³ A nagyterem parkettázásában mind pénzben, mind gyakorlatban hozzájárult a helyi közösség.

³⁴ Pl. 2008. április 22-én rendezik meg Óbudán az „Amfiteátrumtól amfiteátrumig” címmel ellátott sétát, melynek célja, hogy „közösén alakítsák ki Óbuda rejtett értékeinek feltárására és bemutatására terveiket”. [Tétényi (2008)]

programjuk mellett – ráirányította a figyelmet a helyi problémákra, mely a kezdőlépés annak megoldása felé.

5.3.7. Egy szomorú példa

Mindenképpen tanulságos megvizsgálni a Budapest V. kerületi Kamermayer tér „kálváriáját”. Az Urbanissimus Egyesület kezdeményezésében indult meg az a projekt, mely a jelenleg alulhasznosított közterek újradefiniálására irányult. Az akció egy „firkapartival” indult: a szervezet tagjai néhány építész kíséretében egy téren a helyi lakosokat a tér felújításával kapcsolatos javaslataikról faggatták, melyet ott helyben meg is jelenítettek vizuálisan. A szervezet ezek alapján összeállította, az érdekcsoportok véleménye szerint milyen lenne az optimális térhasználat. Ez azonban nem felelt meg az önkormányzat klasszikus „mérnöki” elképzeléseinek, s így sajnálatos mód annak ellenére, hogy a szervezet a lakosok és helyi üzlettulajdonosok közreműködésével mintegy 60 millió Forintot összegyűjtött, a helyi vezetés makacs, erőből való politizálása következtében³⁵ a projekt végül teljes egészében kudarcba fulladt.

5.3.8. Mintás önkormányzati együttműködés

Kozármislenyt korábban számos kritika illette, miszerint a város³⁶ csupán egy „alvóváros”, Pécs közelsége miatt lakosságának zöme az iskolai, vásárlási, szórakozási és kulturális szolgáltatásokat a régióközpontban vette igénybe, s így a helyiség szerepe csupán a pihenési funkciókra korlátozódott. Ezért 2000-től a helyi vezetés új stratégiai céljait három pillérre alapozva tűzte ki: a helyi közművelődés intézményrendszerének fejlesztését, a civil közösségek fokozott támogatását, illetve a helyi média megszilárdítását, mely a város PR tevékenységét és a helyi identitás erősítését szolgálta. A jelentős önkormányzati támogatások és a nyitott városvezetés (mely felismerte azokat a lehetőségeket, melyeket a civil szféra kínálhat számukra) következtében megerősödött a helyi civil szféra, mely az önkéntes kezdeményezések megsokszorozódásához vezetett.

³⁵ Úgy gondolták, mivel a projekt finanszírozásához ők 200 millió Forinttal járulnak hozzá, az ő véleményük kell, hogy döntsön.

³⁶ 2007. januárja előtt még nagyközség.

Szerencsére nem csupán Kozármisleny szolgálhat mintaként a többi hazai település számára. 2008-ban Nádasd Község Önkormányzata nyerte el az Ökotárs Alapítvány által koordinált „Valódi Civil Partnerség” díjat, melyre olyan helyi (önkormányzati vagy területi) közigazgatási intézményeket jelölhetnek, melyek civil szervezetekkel való együttműködése példaértékű lehet más települések vezetősége számára is. Jól látható tehát, hogy az előző pontban ismertetett szomorú példa ellenére is az elképzelés, melyet az 5.3 fejezetben felvetettünk - azaz hogy létezhet szoros, gördülékeny együttműködés önkormányzat és a civil szervezetek között - nem utópia.

5.3.9. Variációk egy szebb jövőre

A bemutatott esetek jól szemléltetik: a lehetőségeknek csupán a képzeletünk szab határt. Jó lenne, ha más települések példáinak megismerésén keresztül egyre több helyen gyűlné össze az a szükséges bátorság és erő, mely egyre több település virágzásához vezetne. Átvehetők az itt felvonultatott minták is, de ezeken túlmenően is számos új ötlet, igény merülhet fel.

A társadalmi részvétellel megvalósuló kezdeményezések számának növelésére számos kiváló módszer létezik, melyekre a következő fejezetben hozunk néhány példát. Ezt követően, az 5.5. fejezetben arra szolgáltatunk egy mintát az EKF példáján, hogy egy már létező településfejlesztési projekt hogyan válhatna még sikeresebbé, ha abba az önkéntesek munkáját is bevonnák.

5.4. Lehetőségek a közösségi részvétel növelésére

A következő fejezetben néhány fontosabb elemet, lehetőséget emelünk ki a teljesség igénye nélkül, melyek a lakossági részvétel növeléséhez vezethetnek.

5.4.1. Az önkormányzatok és a magánszféra szereplehetőségei

Az egyik kívánatos feladat, melyre dolgozatunkban a hangsúlyt helyezzük, az, hogy az önkormányzatoknak (illetve a gazdasági szereplőknek, s az egész társadalomnak is) fel kellene ismernie a civil kezdeményezésekben, az önzetlen, önkéntes tevékenységben rejlő erőt és lehetőségeket, s egy hatékonyabb

együttműködésre kellene törekedniük. Ez alatt nem feltétlenül azt értjük, hogy több forrást kellene az önkormányzatnak a civil szerveződések rendelkezésére bocsátani:

- fontos a jó kommunikáció a két szereplő között,
- hiányzó, gyenge civil szféra esetén az önkormányzat kiemelt feladatának kellene lennie a lakossági kezdeményezések serkentése, a szunnyadó állampolgárok felébresztése, valamint
- sajnos számos önkormányzatra jellemző, hogy nem akar engedni a kezében összpontosuló hatalomból; egyes feladatokat - melyek ellátására egyéb szereplők hatékonyabban lennének képesek - nem hajlandó átruházni másokra, a civil szervezeteket saját ellenfeleinek tekinti, a velük való törődés csupán egy újabb kellemetlen feladatot jelent a már amúgy is leterhelt hivatal számára.

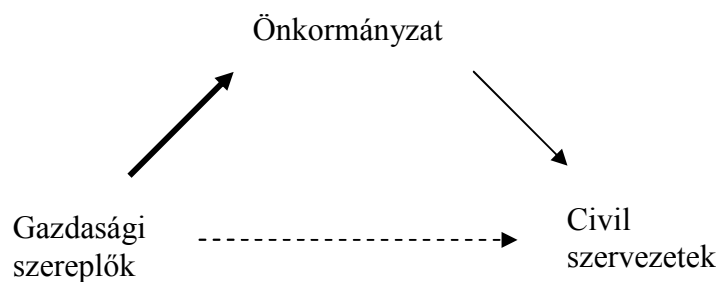
Fel kéne tehát ismerni, hogy a civil háló jelentős terheket tudna levenni az állam válláról olcsó munkaereje, személyes érintettsége, erősebb elkötelezettsége révén, hiszen az önkormányzatok esetében e feladatok ellátását csupán hivatali kötelességüknek tekintik az alkalmazottak, elvégzésükhöz nem társul megfelelő motiváció.³⁷ Létezik ugyan egy bizonyos feladatkör, mely ellátására kizárólag az önkormányzat jogosult, ám a fejlesztések csupán egy töredékét átengedve a civil- és magánszféra számára a hatékonyság növelhető lenne.

Természetesen a kettőjük közti kapcsolat erősítése kezdeményezhető a civilek oldaláról is, melyre az 5.3.8. fejezetben már szolgáltunk példával.

Itt szeretnénk rávilágítani továbbá arra a fontos tényre, hogy a közösség bevonásával véghezvitt fejlesztéseket valószínű, hogy a jövőben a helyi lakosság sokkal inkább magáénak fogja érezni – hisz két keze munkáját, saját idejét, pénzét fektette bele -, s így annak fenntartásában, megőrzésében is inkább közreműködik. A forrás-megtakarításon túl tehát ez az előny is megjelenik az önkormányzatok számára a helyiekkel való kooperáció kapcsán.

³⁷ A magánszféra által megvalósított fejlesztéseket pedig inkább a piaci erőviszonyok mozgatják.

Optimális esetben a településfejlesztési projektek résztvevői három körből kerülnek ki, melyek kapcsolatát az alábbi ábra szemlélteti.

2. ábra: A fejlesztési projektek résztvevői, s azok kapcsolata

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Gyakori eset, hogy e fejlesztési projektek finanszírozásába bevonnak ugyan egyes civil szervezeteket,³⁸ ám a gazdasági szereplők ezek támogatásából csupán közvetetten veszik ki részüket: az általuk befizetett adók egy részét az önkormányzat egy redisztribúciós folyamat során bocsátja a civil szervezetek részére. A kívánatos gyakorlat az lenne, ha a magánszféra és a civilek között direkt kapcsolat alakulhatna ki, azaz a gazdasági szereplők közvetlen módon nyújtanának támogatást az egyes civil szervezetek által megvalósított projektekre.³⁹ A fenti ábrán szemléltetve ez a gazdasági szereplők és a civil szféra közti halovány szaggatott vonal megvastagítását jelentené.

Az volt a célunk az önkormányzat a háromszög csúcsán történő elhelyezésével, hogy szemléltessük a már említett tévhitet, mely szerint az önkormányzat a településfejlesztés gazdája, a folyamat központi szereplője.

Az ábránál maradva véleményünk szerint, a gazdasági szereplők is játszhatnak a kezdeményező szerepét, hisz számos olyan eset van, mikor az ő és a helyi lakosság érdekei egybeesnek, s a helyi közösségek bevonásával komoly erőforrás-megtakarításra tehetnének szert. Erre egy fiktív példa: egy belvárosi kávézó egy elhanyagolt tér mellett található, mely egyaránt zavarja az üzletvitelt és

³⁸ Igaz, leginkább csupán azokba a tevékenységekbe, melyeknek ellátására az önkormányzat nem képes, melyek leggyakrabban kimerülnek a kulturális egyesületek üzemeltetésében, vagy a hajléktalanokról való gondoskodásban.

³⁹ Mindez a szponzoráción és a jó PR tevékenységen keresztül komoly versenyelőnyökhöz juttathatja őket.

a helyi lakosságot is. A két csoport összefogásával azonban már megvalósíthatóvá válhatna a tér revitalizációja.⁴⁰

5.4.2. A közösségfejlesztés

A közösségi kezdeményezések serkentésére a közösségfejlesztés széles eszköztárral rendelkezik. A közösségfejlesztés lényegét a Legalább ennyit a közösségfejlesztésről c. tanulmány alapján ismertetjük. A közösségfejlesztési folyamat lépéseit a 9. mellékletben részletezzük.

A közösségfejlesztők alkalmazásának szükségessége egy már általunk részben tárgyalt problémakörön alapul: „Fejlesztésen ma a legtöbb helyen általában csak az infrastrukturális-gazdasági fejlődést értik, tervezésen pedig az önkormányzatok kezdeményezéseit, melyeket az általuk felkért szakemberekkel és alkalmanként a lakosság fizikai segítségével, társadalmi munkájával valósítanak meg. E kezdeményezésektől a lakosság jórészt távol marad, általában nem is tud az elképzelésekről, még akkor sem válik számára értelmezhetővé az egyes cselekvések háttere, oka és módja, ha az önkormányzat a maga csatornáin keresztül tisztességesen tájékoztatja is a helyi polgárokat. Közösségi hálózat, működő civil társadalom nélkül az információk nem kerülnek közösségi használatba, ahol az emberek meghányják-vetik, a maguk számára értelmezik azokat. S mivel így nem tudnak a tervekről és a folyamatban lévő ügyekről, hozzáadni sem képesek saját elképzeléseiket, s nem tudnak cselekvően részt venni a megvalósításban sem.” [Vercseg (1999/b)]

„A közösségfejlesztés a helyi emberekből, a humán, természeti- és gazdasági erőforrásokból, alulról építkezik. Közösségi úton, a civil szervezetekkel és az aktív helyi polgárokkal tárja fel a helyi közösség szükségleteit, azok kielégítésének lehetséges módjait és elkötelezi a helyieket saját problémáik közösségi megoldása, a helyi cselekvés mellett. A szükségletek felkutatása nem csak a gazdasági-infrastrukturális területre szorítkozik – bár arra is –, hanem és

⁴⁰ Vagy hogy egy másik lehetőséget említsünk: a Budapest XX. kerületi Tesco-hoz vezető egyik, hátsó, a gubacpusztai lakóparkon keresztül vezető bekötőút mellett sokáig nem volt járda, mely komoly veszélyforrást jelentett az áruházat gyalog megközelítő vásárlók számára. Mivel a helyi lakosoknak is érdekében állt a járda megépülése, a Tesco gerjeszthetett volna egy együttműködést a lakosság és saját maga között, s így közös erővel építhették volna fel a járdát.

elsősorban a humán erőforrásokra, vagyis az emberek hozzáértésére, tehetségére, szorgalmára, ötleteire, képességeire.” [Vercseg (1999/b)]

A településfejlesztés és a közösségfejlesztés közötti kapcsolódási pont egyszerűen meghatározható. A településfejlesztés elsősorban a helyi infrastruktúra fejlesztésére irányul, míg az utóbbi a helyi társadalomban élő közösségek fejlesztésén munkálkodik.

„A közösségfejlesztés (community development), vagy közösségszervezés (community organisation) felfogásunkban elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepe van a polgároknak, közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a közösségfejlesztőknek is, akiknek bátorító-ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat.” [Vercseg (1999/b)]

Mindezek mellett fontos kihangsúlyozni, hogy a közösségfejlesztő szerepe csupán a generálás - a közösségek életének csupán kezdeti szakaszában kell, hogy szerepet játsszon. Feladata, célja, hogy egy olyan működő közösséget hozzon létre, melynek „kezét elengedve” az új csoport a továbbiakban képes lesz önállóan folytatni eredeti tevékenységét, s a legszerencsésebb esetben még is szélesíti feladatkörét.

A közösségfejlesztési folyamat lépései:

1. A lakosság megszólítása és bevonása (aktivizálása), a helyi cselekvő tényezők összegyűjtése,⁴¹
2. A helyzet feltárása, melynek során diagnosztizálják magát a problémát, s az annak háttérében meghúzódó dimenziókat – főként a humán erőforrást érintő kérdésekben,
3. A közösség véleményének, késztetéseinek, cselekvési potenciáljának feltárása, mely fázisra az Istenkútért Egyesület esetének bemutatásakor már utaltunk,

⁴¹ A helyi közösségek mellett a köz- és magánintézmények, egyesületek, a közigazgatás képviselői, stb.

4. A tervezés, melynek során megtörténik a feladatok meghatározása és közös rangsorolása,
5. A közösségek megalakulása, mikor is már beindulnak az esetleges képzések, illetve a helyi tevékenységek,
6. A kezdeményezésbe bevonható lehetséges partnerek felkutatása és aktivizálása,
7. A munka nyomon követése, koordinálása, segítségnyújtás az esetlegesen felmerülő akadályok elhárításához.

Hasonló, ám mégis más eszköztárral rendelkezik a részvételi akciókutatás módszere, melyet a 10. mellékletben ismertetünk.

5.4.3. Ötlebörze

A civil szervezetek rendkívül színes eszköztárral rendelkeznek a társadalom tagjainak bevonására. A továbbiakban néhány tanulságos illetve érdekes kezdeményezést mutatunk be, melyek alapként szolgálhatnak újabb és újabb ötletekhez.

Magyarországon meghonosították az Állampolgári Részvétel Hetét (lásd 11. melléklet), mely rendezvény már alapjában komoly szerepet játszhat a társadalmi aktivitás serkentésében. A szerteágazó rendezvénynek egy érdekes momentumát szeretnénk csupán kiemelni: sok egyéb program között egy kreatív, lakossági igényeket felmérő kezdeményezés is megszületett Szekszárdon.⁴² Az újszerű program a „Szabad tér, szabad vélemény”⁴³ elnevezést kapta, melynek során a város érdeklődő állampolgárai számára a Tolna Megyei Civil Szolgáltató Központ (TMCISZOK) munkatársai megteremtették a lehetőséget, hogy a helyi civilekkel karöltve kinyilvánítsák véleményüket a városról. A résztvevők három lapon három különböző mondatot egészítettek ki:

- „Nekem az tetszik, hogy...”
- „Nekem az nem tetszik, hogy...”

⁴² Ezt a példát a kreatív ötlet miatt tárgyaljuk ennél a fejezetnél, de természetesen ugyanúgy besorolható lehetne az önkormányzattal való együttműködés kialakításáról írtak közé is.

⁴³ Melyet 2007. szeptember 28-án rendeztek meg. Lásd bővebben: <http://www.tmciszok.hu/ARHszinesgondolatok.htm>

- „Azt szeretném, ha...”

A rendezvény helyszínén három lepedőt feszítettek ki, melyekre a három mondat folytatására adott alternatívákat függesztették ki. (Illusztráció: lásd 12. melléklet.) A vélemények értékelésére a helyi képviselők, illetve a média is meghívást kapott, s így szembesülhettek azzal, mennyiben végzik jól munkájukat, mennyire elégedettek a lakók a tevékenységükkel, illetve milyen egyéb elképzelése, javaslata van a helyieknek, amire ők addig nem gondoltak.

A kezdeményezés több szempontból is rendkívül sikeresnek bizonyult. Egyrészt azért, mert kiemelkedő volt a részvételi arány (220 véleményt dolgoztak fel), másrészt az akció következményei is érzékelhetők voltak. Egyrészt érzékelhető a képviselőtestület munkájában, hogy az ott felvetett problémákból már többet napirendre is tűztek⁴⁴ (illetve azóta jobban respektálják az állampolgári észrevételeket), másrészt érezhető a lakosság felbátorodása is, s a sok év „alattvalói léte” követően azóta sokkal inkább fel merik vállalni a véleményüket. Örülnek, hogy ők is beleszólhatnak az őket érintő kérdésekbe, elmondhatják a véleményüket, s biztonságban érzik magukat azáltal, hogy van mögöttük egy olyan civil csoport, ami fel meri vállalni ezt az ügyet. Hiszen sokan úgy érzik, amíg csak nekik van véleményük, addig az csupán egy egyéni vélemény, de mihelyt érezhetik, hogy van mögöttük egy fedezéket adó közösség, melynek biztonságot adó karjai között (a tömegben) elbújhatnak, s nem kell feltétlenül nyíltan felvállalniuk a véleményüket, bátrabbá válnak.⁴⁵

A „lepedős” módszeren túl még sok más elképzelés bevonható az önkéntesség ösztönzésére. A fiatalabb korosztály bevonására az 5.4.5. fejezetben sorolunk fel néhány érdekes módszert. Emellett kihelyezhetők pl. ötletládák a település fejlesztésével kapcsolatban, de elterjedt módszer mélyinterjúzás a település lakosaival és a helyi szakemberekkel, a közös terepbejárások a helyi lakosokkal, vagy települési tervezési fórumok megrendezése. [Részvételi közösségi...] Újpalotán a helyi civilek többek között villamosok oldalán hirdették üzenetüket, melyben provokatív kérdéseket szegeztek a helyi lakosságnak, hogy

⁴⁴ Minekutána az összes képviselőhöz eljuttatták a felmérés eredményének összefoglalását.

⁴⁵ Az akció összegzése a www.tmciszok.hu oldalon olvasható.

megtudják: ők milyen teret / szökőkutat / városrészt szeretnének, valamint makettek készítenek, s lehetőséget adtak a lakosságnak, hogy szabadon „rendezzék át” a teret.

5.4.4. A média szerepe, a megerősítés és a jó példa

„A jó hír nem hír.” – Sajnos leginkább ezzel a mondattal lehetne jellemezni a mai magyar médiát. Márpedig a jó példa, jó gyakorlatok bemutatásával a közösségi kezdeményezések is serkenthetőek lehetnének, valamint a bátorítás mellett ötleteket is adhatnának az önkéntes tevékenységhez. Fontos lenne, ha a civil szervezetek és a média jobban nyitnának egymás fele, szorosabb együttműködés valósulna meg közöttük. Erre jó példa lehet a csillagtelepi is, ahol a helyi médiával kiépített jó kapcsolat következtében az újság hasábjain keresztül lényegesen hatékonyabb toborzó tevékenységet folytathatnak az egyes programokhoz.

A megerősítésre, a jó példa kiemelésére és köztudatba való beépítésére kiváló eszközként alkalmazható a kitüntetések osztása. Egy csodálatos szekszárdi hagyomány az ún. „Szomjú Díj” átadása. 5 éve már, hogy a CISZOK minden évben a médián keresztül kéri fel a szekszárdi lakosokat: ha tudnak olyan személyekről, vagy csoportokról, akik önkéntesen, anyagi támogatás nélkül sokat tesznek egy-egy emberért, embercsoportért, vagy a városért, a jelöltek nevét egy indoklással kísérve küldjék be hozzájuk. A díjat (azaz egy csodálatos szobrot) minden évben egy személynek és egy közösségnek ítélik oda. Természetesen az ügy igazi lényegét nem a tárgyi jutalom, hanem a megerősítés, megbecsülés, odafigyelés, a példaként való felmutatás és figyelemráirányítás adja.

A díjat az Önkéntesek Hetének utolsó napján, a Hála Gála (lásd 13. számú melléklet) keretében adják át, melyen Szomjú György legendájának ismertetésén túl bemutatkoznak az előző évek díjazottjai is. A jó példa hirdetésében az estet követően a helyi média is közreműködik, valamint többek között az egyesület honlapján is beszámolnak róla.

Sajnálatos módon a legtöbb hasonló rendezvényen, s így a szekszárdin is, egyelőre igen alacsony a részvétel, leginkább néhány iskolás csoport és ráérő

nyugdíjas érdeklődik irántuk, ám úgy gondoljuk, - s a gyakorlat is azt mutatja, - a civil szervezetek fokozatos erősödésével, s a hasonló rendezvények terjedésével a jó példa hirdetése újabb kezdeményezéseket szülhet.

5.4.5. A potenciális célcsoportok hatékonyabb bevonása

Részben esett már róla szó, ám fontosnak tartjuk röviden újból kihangsúlyozni azt a két célcsoportot, melyek hazánkban leginkább bevonhatóak lennének önkéntes tevékenységbe. Ezek egyrészt az iskolás, illetve egyetemi csoportok, melyekhez – a lengyel mintára alapozva – jobb együttműködés szükségeltetik az egyes iskolákkal, másrészt a nyugdíjasok, melyek hatékonyabb bekapcsolásával az állam, s a lakosság hasznot húzhatna a folyamatosan előregedő társadalomból. Az ehhez kapcsolódó eszközrendszer, azaz pl. az állami támogatások fokozását, vagy az ifjú önkénteseknek juttatott felvételi többletpontokat már korábban ismertettük. Emellett persze rengeteg módszer adódik arra, hogyan vonhatóak be az iskolások a településfejlesztésbe: lehet ez egy szemétszedési verseny, vagy akár rajzverseny is (pl.: Így képzelem el az ideális várost – témában).

5.5. Az önkéntesség lehetőségei a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projektben

Ahogy az a legtöbb pályázatnál jellemző, a Pécs 2010 EKF (Európa Kulturális Fővárosa) projekt megalkotásánál is a tervek részét képezte az önkéntesek bevonása a programba. Ennek kapcsán elbeszélgettünk Knyihár Évával,⁴⁶ aki a legnagyobb szerepet játssza az EKF önkéntes programjának kialakításában.

A program tervezése 2007 végén kezdődött meg az Önkéntes Központ Alapítvány közreműködésével. Első lépésben az EKF önkéntes programjára addig regisztrált (a jelentkezési lap kérdései a 14. számú mellékletben olvashatók) kb. 180 önkéntest hívták meg egy nyitó fórumra, ahol az önkéntesek elvárásait mérték fel. Az így kapott vélemények közül kiemelendő, hogy legyen presztízse az EKF

⁴⁶ Ő többek között az Istenkútért Egyesület, a Közösségfejlesztők Egyesülete és az Önkéntes Központ Alapítvány oszlopos tagja is.

önkéntességnek, illetve hogy mindehhez társuljon egy írásos dokumentum is, ami igazolja a részvételüket. A találkozók óta minden hónap utolsó csütörtökén önkéntes klubot rendeznek, illetve a tervezés második fázisaként megkezdődtek az eddigi jelentkezők kompetenciáinak felmérése csoportos interjú technikával.

Az eddigi tapasztalatok alapján kiderült: a legtöbben a művészeti programokba, gyermekprogramokba, és egyéb rendezvények lebonyolításába kapcsolódnának be, illetve többen vállalnának még idegenvezetést, vagy tolmácsolást is. Szintén kiemelendő, hogy Knyihár Éva elmondása szerint hazánkban eddig még nem akadt példa arra, hogy több mint 180 önkéntes összpontosult volna egy város egyetlen projektjében.⁴⁷

A továbbiakban egy kritikát szeretnénk megfogalmazni a programmal kapcsolatban. Egyrészt a megkésett szervezést szeretnénk kiemelni: ugyan 2010-ig még két év hátravan, ám mivel a programokba véleményünk szerint akár több ezer önkéntes is bevonható lehetne (az önkéntes program elnevezése is egyértelműen megfogalmazza a célt: "2010-ig 2010-en"), ehhez a program megfelelő ismertségére lenne szükség, azonban egy kiforrott, ismert önkéntes program megalkotása valószínűleg 2 évnél hosszabb időt igényelne. Másrészt az önkéntesek toborzását anélkül kezdték meg, hogy kialakítottak volna egy átfogó, letisztázott stratégiát az egész önkéntes program koordinálására és megvalósítására.

Témánk szempontjából relevánsabb az a hiányosság, mely már az említett jelentkezési lapból is kitűnik: az önkéntes tevékenységek között csupán az egyes kulturális programokban való közreműködést jelölték meg – a tervezési, városfejlesztési, városszépítési projektekből szinte teljesen kihagyják az önkénteseket.⁴⁸ Márpedig „Közterek és parkok újjáélesztése” c. programfejezet terveibe számos ponton bekapcsolhatók lennének az önkéntesek, hiszen az eddigi példáink is jól szemléltetik: a lakosság is szerves részét képezheti a parkosítási, virág- és faültetési, sétányépítési, játszótér-felújítási és építési kezdeményezéseknek. Ha tehát a helyieket is bevonnák e tervek megvalósításába,

⁴⁷ Ami szomorú tény, ha felidézzük ellenpéldaként a nemzetközi kitekintésben említett lengyel adománygyűjtő programot, a WOSP-t.

⁴⁸ Nyilván az „egyéb” kategóriában feltüntethetik mindezt, de félő, így sokuknak ez nem jut eszébe.

az EKF program jelentős forrást takaríthatna meg, mely lehetővé tenné újabb projektek megalkotását.

Sőt, továbbmegyünk: ha az önkéntes program már most megfelelő szervezettségi fokon állna, az ő bevonásukkal, igényeik és kompetenciáik ismeretében, illetve aktivitásuk megfelelő szintre hozatalával (akár közösségfejlesztők bevonásával is), egy partnerségi kapcsolat kialakításával az eddigi programhelyszíneken kívül eső területekre is kiszélesíthetnék a fejlesztések körét – hiszen, az EKF céljai között nem csupán Pécs, illetve Pécs belvárosának, hanem a környező területek fejlesztése is megtalálható. Így helyi, társadalmi munka keretében nem csupán a pályázatban szereplő helyszíneken (lásd 15. számú melléklet) valósulhatna meg a közterek és parkok újjáélesztése, hanem a város, illetve a térség egyéb pontjain is.⁴⁹

Emellett szeretnénk kiemelni, hogy – lengyel mintán – komolyabb feladatokba is bevonhatóak lennének az önkéntesek, melyet az egyetemisták szakterületükön szerzett ismereteik szélesítésére is használhatnának. Így pl. Pollack mérnökei közreműködhetnének a tervezésben, vagy éppen a Közgazdaságtudományi kar hallgatói a marketingstratégia kialakításában.

Az Európa Kulturális Fővárosa projekt kapcsán továbbá fontos lenne felismernie a másik oldalnak is, azaz a helyi társadalomnak is, hogy (hasonlóan az önkormányzathoz kapcsolódó viszonyhoz) az EKF nem „mindenható”. Nem a program feladata, hogy választ adjon az összes városfejlesztési problémára. Úgy gondoljuk, a lakosság is túlzott elvárásokat táplál a fejlesztések kapcsán, miközben csak egy nagyon kis hányaduk az, aki hajlandó lenne tenni is valamit a városért a felháborodott vádaskodáson túl.

⁴⁹ Így pl. a Balokányhoz kapcsolódó felújítási projektek nem érintik a 6-os út túloldalán levő lepusztult városrész rehabilitációját. Lakossági összefogással azonban legalább a házak utca felé néző oldalát szebbé lehetne varázsolni, mely egyaránt érdeke a helyieknek, Pécs más lakosainak, a programnak és a városvezetésnek is.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Nemzetközi kitekintésünkben felvonultatott példáink is azt támasztják alá, hogy az önkéntes részvétel tekintetében sajnálatos módon jelentős eltérés mutatkozik a hazai és egyes külföldi gyakorlatok között. Ugyan a településfejlesztésben kimutatható önkéntességre vonatkozóan külföldi példákkal nem rendelkezünk, ám ezek nélkül is nyilvánvaló: a magyar társadalomnak még jelentős hátrányokat kell leküzdenie.

Dolgozatunkban számos kérdéssel foglalkoztunk. Legfontosabb tanulságként arra szeretnénk rámutatni, melyet számtalan példánk is alátámaszt: a közösség a településfejlesztés szinte valamennyi részterületén bevonható lenne. Ehhez három dologra van szükség:

- tudatosulnia kellene a társadalomban, hogy lakóhelyük környezetének alakításában nekik is aktív szerepet kellene vállalniuk (a településfejlesztés főszereplőjének nem kizárólag az önkormányzatnak kellene lennie),
- az önkormányzatoknak és a gazdasági szereplőknek fel kellene ismernie az önkéntességben rejlő erőt, a forrás-megtakarítás lehetőségét, s hatékonyabb együttműködésre kellene törekedniük, illetve
- hiányosságokat tapasztaltunk azon a téren is, hogy a civil szervezetek nem helyeznek elegendő hangsúlyt a településfejlesztésben való részvételre, s inkább a kulturális, illetve szociális területekre koncentrálnak.⁵⁰

⁵⁰ Bár tény, hogy a probléma súlya lényegesen kisebb a két előbb említetttnél.

7. IRODALOMJEGYZÉK

- 25 éves a Budapesti Városvédő Egyesület – Éves programvázlat (2008), Tétényi Éva összefoglalója (a BVE belső anyagai közül)
- A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény www.civil.info.hu/modules.ngo?name=Downloads&d_op=getit&lid=38 (2008.03.01.)
- A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája http://www.civil.info.hu/store/Onkentes/20070117100932_20061102_Onkentes_Strategia.pdf (2008.03.29.)
- Árki Sándorné Kápolnási Magdolna(2008): Beszámoló városvédő csoportunk 4 éves munkájáról, Budapesti Városvédő Egyesület Pesterzsébeti Csoport, Budapest
- Átadta díjait az Ökotárs Alapítvány: Sajtóközlemény, Ökotárs Alapítvány Budapest, 2008.03.21.
- Az önkéntesség... www.onkentes.hu/alap.php?inc=dsp&menu_id=1 (2008. 03. 01.)
- Bibliography on Volunteering Research in Europe <http://www.cev.be/data/File/CEV-BibliographyVolunteeringEurope2007.pdf> (2008.02.15.)
- CEV annual report 2007 http://www.cev.be/data/File/ANNUAL_REPORT_2007_PRINT_EDITION.pdf (2008.03.11.)
- Country report on the legal status of volunteers in Poland http://www.cev.be/data/File/Poland_legalstatus.pdf (2008.03.11.)
- Country Reports <http://www.circle-network.org/activity/newcastle2001/countries.htm> (2008.02.15.)
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótékonyág, társadalmi integráció.

Budapest: NONPROFIT KUTATÓCSOPORT ÉS ÖNKÉNTES
KÖZPONT ALAPÍTVÁNY

- Czike Klára – Kuti Éva: Lakossági adományok és önkéntes tevékenységek Gyorsjelentés a 2004-es felmérés eredményeiről
http://adhat.hu/files/1/0/0/5/4/10054_Lakoss%20adom%20enyok%20%20%20%20F6nk%20entes%20tev%20enyys%20gek.pdf (2007.11.16)
- Czike Klára: Önkéntesség számokban
www.onkentes.hu/formanyom/onkentesseg_Szamokban_-_Czike_Klara.doc (2007.11.16.)
- Csefkó Ferenc - Horváth Csaba (1999): Magyar és európai civil társadalom, Pécs
- Dr. Bullain Nilda (2006): Útmutató az önkéntes törvényhez, Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest
- Értesítő - A 25 éves Budapesti Városvédő Egyesület lapja (2008), XXVI. évfolyam, 3. szám
- F. Tóth András: Önkéntesség Magyarországon, Konferenciakötet (2003), Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest
- Ihárosi Ibolya: Hála Gála: díj az önzetleneknek
<http://www.tolnainepujsg.hu/index.php?apps=cikk&d=2004-10-11&r=1&c=350692> (2008.04.07.)
- Kiáltvány az Európai Önkéntes Tevékenységről
www.cev.be/data/File/CEVManifesto_HU.pdf (2008.03.01.)
- Knyihár Éva: Egy küldetés igaz története, avagy: „Pánikhangulat” helyett ráhangolódás és a koherenciára való törekvés In: Parola, 2006. 5. szám, 14-15. p.
- Közterek és parkok újjáélesztése - Az *ÉVarc* javaslata a projekt előkészítésére és tematizálására
www.pecs2010.hu (2008.04.07.)
- Közterek és parkok újjáélesztése (A Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt belső anyaga)
- Legal position of volunteers in the United Kingdom

http://www.cev.be/data/File/UK_legalstatus.pdf

- Mi az Állampolgári részvétel hete
<http://www.arh.kozossegfejlesztas.hu/> (2008.04.07.)
- Olson Mancur (1997): A kollektív cselekvések logikája, Osiris kiadó, Budapest
- Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság által készített Városrehabilitáció 2007-2013-ban Kézikönyv a városok számára, Budapest, 2007. 10. 15.
- Pap Norbert-Tóth József (2005): Terület és településfejlesztés I., Pécsi Direkt Kft. Alexandra kiadója, Pécs
- Pécs városrészei
<http://hu.wikipedia.org/wiki/P%C3%A9cs#V.C3.A1rosr.C3.A9szek>
- Péterfi Ferenc (2003): Az önkéntességről In: Önkéntesség Magyarországon Konferenciakötet, Budapest
www.onkentes.hu/formanyom/Az_onkentessegrol_-_Peterfi_Ferenc.doc
(2008.03.11.)
- Részvételi közösségi tervezésen alapuló vidékfejlesztés a Mezőcsáti kistérségben (2006) (belső dokumentum)
- Schnierer Katalin (2008): Környezetközpontú irányítási rendszer a Pécsi Közgázón.
Fészek - A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Lapja, XV. Évfolyam, 6. szám, 22-23.p.
- Szigeti Ferenc Albert: Az önkéntesség szerepe a fejlett piacgazdaságban. Szakmai dolgozat az ELTE-BTK Kulturális menedzserképző program számára. Budapest, 2003. 03. 29.
- Vercseg Ilona: Feladatok és lehetőségek az ezredfordulón a civil szervezetek előtt a település- és közösségfejlesztésben
http://www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/dokument.nsf/4be80daf005edcb8852566f2000b4f9f/125b34c9e86c701cc12568e5002d19c8?OpenDocument
(2008.03.05.)
- Vercseg Ilona(1999): Legalább ennyit a közösségfejlesztésről.

Kiadja a Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest

- Voluntary action in Germany
<http://www.cev.be/data/File/FactsFigures%20Germany%20final.pdf>
(2008.03.11.)
- Voluntary action in Poland
<http://www.cev.be/data/File/FactsFiguresPoland.pdf> (2008.03.11.)
- Voluntary activities in the United Kingdom: Facts and Figures
http://www.cev.be/data/File/UNITED_KINGDOM_updated.pdf
(2008.03.11.)
- Voluntary service: the general overview
http://www.avso.org/voluntary/voluntary_general.html (2008.02.15.)
- Volunteering Worldwide
<http://www.iave.org/ResourceView.asp?resourceID=131>(2008.03.31.)

Az általunk készített interjúk adatai:

Interjúalany neve	Szervezet	Pozíció	Település	Interjú időpontja
Knyihár Éva	Istenkútért Egyesület	társelnök	Pécs	2008.01.23., 2008.04.04.
Peták Péter	Istenkútért Egyesület	ügyvezető elnök	Pécs	2008.01.23., 2008.04.04.
Dér Miklósné	Tolna Megyei Civil Szolgáltató Központ	Városi Mentálhigiénés Egyesület ügyvezető titkára	Szekszárd	2008.04.04
Árki Sándorné	Budapesti Városvédő Egyesület	A Pesterzsébeti Városvédő Csoport vezetője	Budapest	2008.03.30
Tétényi Éva	Budapesti Városvédő Egyesület	Jegyző	Budapest	2008.03.28
Kriston Anita	Radnóti Művelődési Ház	Művelődésszervező	Budapest	2008.03.28
Dr. Bíró Károly	Kozármisleny Város Önkormányzata, Polgármesteri Hivatal	Jegyző/EU szakjogász	Kozármisleny	2008.03.18
Kovács Sándorné	Fazekasbodai Önkormányzat	Képviselő, a Nyugdíjas Egyesület vezetője	Fazekasboda	2008.03.19
Magay Miklós	Pécs Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, Városfejlesztési Főosztály	Projekt menedzser	Pécs	2008.04.02

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Cikk a környezetközpontú irányítási rendszer bevezetéséről a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán.

„Környezetközpontú irányítási rendszer a Pécsi Közgázon

Mese a környezetbarát egyetemről

Környezetbarát csomagolás, környezetbarát termelés – mostanra már a mindennapi szóhasználat részévé váltak ezek a kifejezések. De vajon lehet egy egyetemi kar is környezetbarát? Ennek jártunk utána...

Az idei ősz egyik boldog, s környezettudatos hallgatótársaink számára emlékezetes pillanata volt, mikor először találkoztunk a szelektív hulladékgyűjtőkkel a Pécsi Közgáz folyosóin. Nem sokkal később Kiss Tibor Tanár Úr büszke levele is megérkezett a kari e-mailek között: *„2007. szeptember 1-én a PTE Közgazdaságtudományi Kara bevezette, és működteti az MSZ EN ISO 14001:2005 környezetközpontú irányítási rendszerszabványt (KIR), amelyet 2007. novemberében a CERTOP Termék- és Rendszertanúsító Ház Kft auditált.”*

Ujjongás, felvonulás, tűzijáték (természetesen szigorúan környezetbarát kivitelben). – Persze csak viccelek, de az tény, hogy a Pécsi Közgáz újra méltán lehet büszke egyrészt Kiss Tibor kitartására, mely régi álma megvalósításához vezetett, másrészt a kari vezetés hozzáállására.

A szabvány bevezetésének a karon számos szembeötlő és számos, csak a legszemfüleesebbek által látható jele van. Ami már valószínűleg mindenkinek feltűnt, azok a szelektív hulladékgyűjtők. Bevallom, engem az első napomon megtévesztettek a termekben található színes dobozok, melyek fénykorukban fénymásolópapírt tartalmaztak. Örült a szívem, hisz azt hittem, szelektív szemetesek. Csalódnom kellett – azonban nem sokáig. A környezetközpontú irányítási rendszerszabvány bevezetésével ugyanis ezek a hulladékgyűjtők is felütötték a fejüket az iskola folyosóin.

Ma már tehát szelektíven gyűjthetjük a papír- és műanyag hulladékot, illetve az elemeket az épület több pontján – sőt, az egyetem külső bejáratánál egy-egy konténer található az üveg- és fémhulladék számára is. De ez még közel sem minden!

A rendszer bevezetését egy átfogó tanulmány elkészítése előzte meg – az ISO 14001-es szabvány bevezetési feltételeként. Ebben javarészt a karra beérkező inputokat és az onnan távozó outputokat vették számba. A környezettudatosság szempontjából itt leginkább a fizikai elemek jöttek számításba: érkezik többek között sok-sok papír, nyomtatópatronok, üdítő- és csokiautomaták, kávégép, bennük pedig rengeteg csomagolás. Használatukat követően pedig számos műanyag-, papír- és egyéb hulladék hagyja el az épületeket, melyeket hogyha gondosan, szelektíven gyűjtünk, újrahasznosításukkal a környezeti károk csökkenthetők.

További előnye a rendszernek a költséghatékonyság. Egyrészt a már említett szelektív gyűjtés által csökken az elszállítandó kommunális hulladék mennyisége, mellyel a kar kiadásai is csökkennek. Anyagi szempontból azonban sokkal inkább jelentős az energiatakarékosság.

Az infrastruktúra üzemeltetéséhez víz, elektromosság és fűtés szükséges. Számos lehetőség nyílik az ezekkel való takarékosagra. A legolcsóbb megoldások egyike lenne természetesen, ha mindenki odafigyelne, hogy lekapcsolja a villanyt, ha már senki sincs a folyosón, a mosdóban. Ez persze csak igen nehezen oldható meg – ezért tervezik az egyetemen az érzékelő kapcsolók felszerelését, melyek néhány perc után lekapcsolják a villanyt, ha elhagyatott folyosót észlelnek. Takarékoskodhatunk továbbá az elektromos árammal úgy is, ha a kari számítógépeket úgy állítjuk be, hogy azok néhány perc magányt, használatlanságot követően „hibernálják” magukat.

A fűtési rendszer kapcsán az épület felújításánál a nyílászárók modernizációja már megtörtént. Természetesen egy helyi biomassza-erőmű kiépítése még igen költséges lenne, s valószínűleg a kihasználtsága sem lenne megoldott. Talán ez egyszer, a jövőben, több intézmény közös összefogásával megvalósulhat, hisz hosszú távon a megtérülése vitathatatlan lenne egy ilyen beruházásnak.

Akkor hogyan tovább? Mi lehet a következő lépés? Napkollektor? Az általuk felmelegített víz (költséges beruházás) által a fűtési rendszerbe vezethető lenne – ez azonban szintén legfeljebb a távoli jövő lehetőségeinek egyike. Reálisan legfeljebb kézmosáshoz lehetne felhasználni az így nyert melegvizet. Napelemek? Egyelőre túl költségesek. Megvalósíthatónak látszik azonban az esővíz begyűjtése és elvezetése a tetőről, melyet locsolásra használva jelentősen csökkenthető a kar vízfelhasználása.

A rendszer működő elemei között szerepel a veszélyes anyagok (tintapatronok, olajos rongyok, veszélyes anyagokat tartalmazó flakonok) szabályozott tárolása és elszállítása. Szintén fokozatosan terjed el a karon az újrahasznosított papírok használata – néhányan már találkozhattatok is velük. Ez a papírfajta ugyan még nem olcsóbb, mint a hagyományos, a kettő közötti árkülönbség azonban minimális. Remélhetőleg áruk a jövőben csökkenni fog. Emellett szintén egyre inkább elterjedt az egyetemen, hogy a papírok mindkét oldalát használják.

A tanár úrnak más álma is van: fair trade, azaz méltányos kereskedelem. Az elképzelés az, hogy elterjedhessenek ezek a termékek az egyetemen, melynek érdekében Kiss Tibor már egy ideje levelezést folytat, s több beszerzési forrást fel is kutatott már. A fogadtatás még kérdéses, ugyanis ezen termékek lényegesen drágábbak a hagyományos, diszkontáruházakban beszerezhető társaiknál (áruk néha az eredeti 2-4-szerese is lehet), azonban reménykedni, álmodozni még lehet, és fontos is, hiszen ez a néhány csésze kávé, vagy tea is környezetünk épségéhez, illetve fejlődő országokban élő embertársaink jobb sorsához járul hozzá.

A terv sokrétű. Egyrészt felszerelhetőek lennének fair trade termékeket tartalmazó automaták az egyetemen. Bevezethetnék őket az iskolai büfékben, illetve a kari intézetekben. Talán ez utóbbi tűnik a legrealisabbnak. A z oktatói gárda az eddigi tapasztalatok szerint nagyon is fogékony az újításokra. Így remélhetőleg, legalább egyes intézetekben támogatják majd a méltányos kereskedelem termékeinek beszerzését, illetve talán még a kar is hozzájárul valamivel ennek a finanszírozásához.

Hogy a rendszer mennyire népszerű a hallgatók körében, arról egyelőre még nem lehet tudni. Az azonban látszik, hogy a konténerek telnek, dagadnak szorgalmasan, a kiszolgáló személyzet pedig fáradhatatlanul gyűjti be, s rendszerezi a teli zsákokat az alagsorban. Lelkesek, azonban néhány kérésük lenne a hallgatók felé: például, hogy az üdítős poharakat ne dobják bele a tárolókba, ha azokban még maradt egy kis kávé, üdítő. A jövő fejlesztései közé tartozik többek között ez is, azaz hogy ezeket a kéréseket, instrukciókat kifüggeszék a tárolók fölé.

Elbeszélgettünk arról is, vajon érdemes lenne-e minden termet felszerelni ilyen hulladéktárolókkal. Nem tűnik feltétlenül szükségesnek, hiszen akinek műanyag, vagy papírhulladéka van, és tisztában van vele, hogy a folyosón található ilyen konténer, az

ki fogja vinni oda. A kérdés az, hogy vajon ez az elképzelés mennyire reális. Vajon eszünkbe jut-e, hogy ott várnak azok a színes dobozok a folyosón, amikor egy-egy óra után fáradtan, a termet elhagyva megszabadulni készülünk üres ásványvizes flakonunktól? Bevallom, egyelőre még rajtam is, aki rajong a környezetbarát megoldásokért sokszor még a megszokás lesz úrrá, s abban a pillanatban nem jut eszembe tovább vinni még néhány métert a hulladékot. Egyszerűbb megoldás azonban megint csak létezik: jelentős eredményt érhetnének el már azzal is, ha egy-egy felirattal hívnák fel a hallgatók figyelmét a szelektív szemétyűjtés lehetőségére a hagyományos szemetesek környékén.

A rendszer népszerűsítésére egyelőre további intézkedéseket nem terveznek. Kiss Tibor úgy véli, erre majd akkor lesz szükség, ha látják, sokakat hidegen hagy, hol helyezik el a műanyag- és papírhulladékot. Az első lépéseket a kari levelező listán megtették, s most várnak. Egy további lehetőség azonban még felmerült a tanár úrnál. Elképzelhető lenne lelkes felelősök toborzása az egyes évfolyamokról, akik ötleteikkel a tanár úr segítségére lehetnének a rendszer továbbfejlesztésében.

A környezetközpontú irányítási rendszer bevezetésében karunk egyelőre egyedülálló Magyarországon – remélhetőleg azonban nem sokáig. ISO 9000-res minőségirányítási rendszerrel mára már szinte valamennyi kar rendelkezik az egyetemünkön. „Számos szervezet végez környezeti átvizsgálást, vagy auditot azért, hogy értékelje a környezeti teljesítményét. Ezek az átvizsgálások vagy auditok azonban önmagukban még nem elegendők ahhoz, hogy egy szervezet biztos legyen benne: működése nemcsak kielégíti, hanem továbbra is ki fogja elégíteni a jogszabályokban előírt és saját környezeti politikájában megfogalmazott követelményeket.” – áll az ISO 14001-es szabvány kézikönyvében.

Az MSZ EN ISO 14001:2005 szabvány bevezetésével azonban csökkenthető az intézmény anyag és energiafelhasználása, a szennyezőanyag-kibocsátás, valamint a keletkezett hulladék mennyisége, illetve visszaszorítható a környezeti kockázat. Segítségével fejleszthető a hallgatók, az egyetemi dolgozók, illetve az egyéb munkaerőpiaci szereplők környezettudatos magatartása.

Kiss Tibor munkáját elismerve többek között felkérték az egyetem fenntartható fejlődési stratégiájának elkészítésére, koordinálására is, melybe belefoglalja a KIR más

karokon való bevezetésére irányuló javaslatot is. Elmondása szerint karunk szívesen nyújt segítséget más karok számára tanácsokkal, módszerek, eljárások, illetve a rendszer bevezetésére vonatkozó eddigi tapasztalatok ismertetésével. A kezdeti, generáló lépéseket tehát már megtette, s remélhetőleg ötletei, lelkesedése más karok vezetőségében is a miénkhez hasonló nyitott fogadtatásra talál.

katicico”

Forrás: Fészek [2008]

2. melléklet: **1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról**

„II. fejezet

A TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZAT

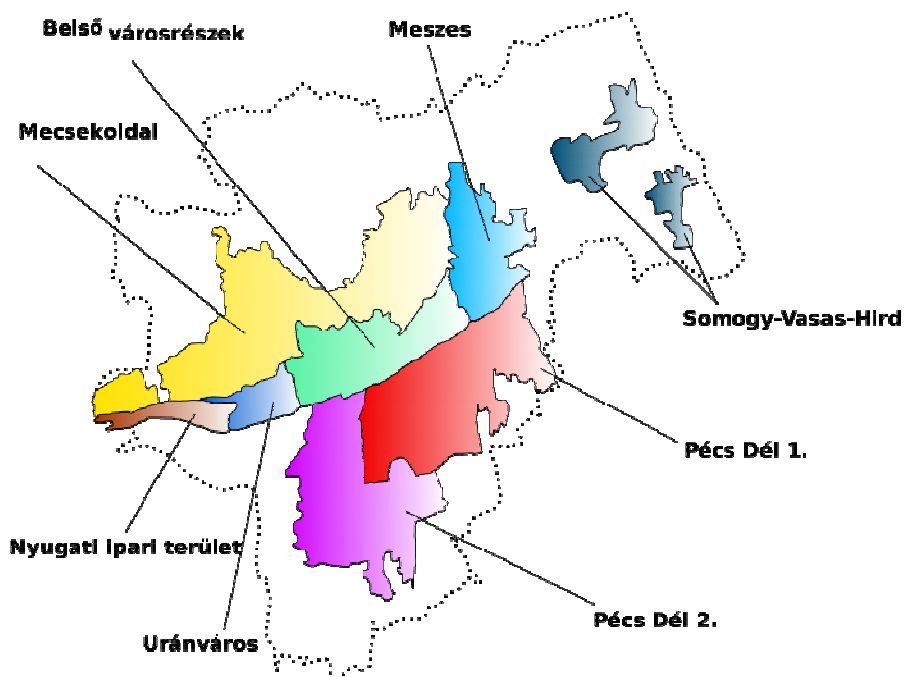
A települési önkormányzat feladata, hatásköre, szervei

§ (1) A települési önkormányzat feladata a helyi közszolgáltatások körében különösen: a településfejlesztés, a településrendezés, az épített és természeti környezet védelme, a lakásgazdálkodás, a vízrendezés és a csapadékvíz elvezetés, a csatornázás, a köztemető fenntartása, a helyi közutak és közterületek fenntartása, helyi tömegközlekedés, a köztisztaság és településtisztaság biztosítása; gondoskodás a helyi tűzvédelemről, közbiztonság helyi feladatairól; közreműködés a helyi energiaszolgáltatásban, a foglalkoztatás megoldásában; az óvodáról, az alapfokú nevelésről, oktatásról, az egészségügyi, a szociális ellátásról, valamint a gyermek és ifjúsági feladatokról való gondoskodás; a közösségi tér biztosítása; közművelődési, tudományos, művészeti tevékenység, sport támogatása; a nemzeti és etnikai kisebbségek jogai érvényesítésének a biztosítása; az egészséges életmód közösségi feltételeinek elősegítése.”

3. melléklet: Az általunk készített interjúk adatai

Interjúalany neve	Szervezet	Pozíció	Település	Interjú időpontja
Knyihár Éva	Istenkútért Egyesület	társelnök	Pécs	2008.01.23., 2008.04.04.
Peták Péter	Istenkútért Egyesület	ügyvezető elnök	Pécs	2008.01.23., 2008.04.04.
Dér Miklósné	Tolna Megyei Civil Szolgáltató Központ	Városi Mentálhigiénés Egyesület ügyvezető titkára	Szekszárd	2008.04.04
Árki Sándorné	Budapesti Városvédő Egyesület	A Pesterzsébeti Városvédő Csoport vezetője	Budapest	2008.03.30
Tétényi Éva	Budapesti Városvédő Egyesület	Jegyző	Budapest	2008.03.28
Kriston Anita	Radnóti Művelődési Ház	Művelődésszervező	Budapest	2008.03.28
Dr. Bíró Károly		Jegyző	Kozármisleny	2008.03.18
Kovács Sándorné	Fazekasbodai Önkormányzat	Képviselő, a Nyugdíjas Egyesület vezetője	Fazekasboda	2008.03.19
Magay Miklós	Pécs Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, Városfejlesztési Főosztály	Projekt menedzser	Pécs	2008.04.02

4. melléklet: Pécs városrészei

Belső városrészek (36 184)

[Belváros](#) [Budai városrész](#) [Diós](#) [Havihegy](#) [Ispitaalja](#)
[Piricsizma](#) [Siklósi városrész](#) [Szigeti külváros](#)

Mecsekoldal városrészei (31 421)

[Bálics](#) [Csoronika](#) [Daindol](#) [Donátus](#) [Gyükés](#)
[Makár](#) [Mecsekoldal](#) [Patacs](#) [Pécsbánya](#) [Rácváros](#)
[Rigóder](#) [Rókusdomb](#) [Szentkút](#) [Szentmiklós](#) [Szkókó](#)
[Ürög](#) [Zsebedomb](#)

Nyugati kereskedelmi övezet, Meszes és Uránváros részei (27 894)

[Fogadó](#) [Kovácsstelep](#) [Meszes](#) [Szabolesfalu](#) [Uránváros](#)

Pécs dél városrészei (59 662)

[Árpádváros](#) [Balokány](#) [Basamalom](#) [Bolgárkert](#) [Északmegyer](#)
[Füzes](#) [Gyárváros](#) [Kertváros](#) [Málom](#) [Meyer](#)
[Nagyárpád](#) [Postavölgy](#) [Tüskésrét](#) [Újhegy](#)

Csatolt falvak (6070)

[Hird](#) [Somogy](#) [Vasas](#)

Zárójelben a népességszám található ([2001](#)-es népszámlálási adatok). Ehhez hozzáadódik még a csatolt falvak lakossága (6070 fő).

Forrás: Wikipedia

5. melléklet: Faültetés Csepel Csillagtelepen

 „Amíg élünk, minden megtörténhet – még a jó is...”

MEGHÍVÓ

Csillagtelepiek!
Ültessünk fákat közösen!

Szeretettel meghívjuk Önt 2007. március 24-én, szombaton 10 órákor, a Radnóti Miklós Művelődési Ház szomszédságában található „Zöldfa utcai” játszótér elé, ahol 8 facsemete kerül elültetésre.

A faültetés 3 civil szervezet és a helyi lakosság együttműködése révén fog megvalósulni. A Csepeli Alkotó Fórum tagjai hagyományosan ültetnek fákat, annyit, ahány évesek az adott esztendőben. Az évfordulóra a csemetékét a Csepeli Kertbarát Kör Egyesülete ajánlja fel az eseményre, a technikai segítséget pedig a Csevak Kft. munkatársai biztosítják. A Csillag-műhely örömmel vállalta, hogy lebonyolítja a faültetést, hozzájárulva ezzel is Csillagtelep zöldterületének növeléséhez.

Az Ön segítségére is számítunk!

6. melléklet: Ilyen volt, ilyen lett – a csillagtelepi Csillagműhely eredményei

7. melléklet: Figyelemfelhívó séta Csepelen

SÉTA A KISERDŐÉRT

Furcsa pletykák keringenek a Szabadság utca melletti Kiserdő sorsáról: lakópark építéséről az erdő helyén.

GYERE VELÜNK! SÉTÁLJ TE IS A KISERDŐÉRT!

Hogy felhívjuk az illetékesek figyelmét:
**AZ ERDŐ A FÖLD TÜDEJE!
ENGEDJÜK CSEPELT LÉLEGEZNI!**

Akciókkal csatlakozunk az
ÁLLAMPOLGÁRI RÉSZVÉTEL HETE országos eseményeihez.

Mindenkit szeretettel várunk!

Találkozunk: 2007. szeptember 29-én 14 órakor a csillagtelepi Plus közért előtt.

Szervezi: Csillag-műhely Közösségfejlesztő Egyesület
www.gportal.hu/csillagmuhely

8. melléklet: **Illusztráció a Budapesti Városvédő Egyesület Pesterzsébeti Csoportja által rendezett Bontásra ítélve c. kiállításáról**

9. melléklet: **A közösségfejlesztési folyamat lépései:**

1. A lakosság megszólítása és bevonása (aktivizálása), a helyi cselekvő tényezők összegyűjtése,⁵¹
2. A helyzet feltárása, melynek során diagnosztizálják magát a problémát, s az annak háttérében meghúzódó dimenziókat – főként a humán erőforrást érintő kérdésekben,
3. A közösség véleményének, késztetéseinek, cselekvési potenciáljának feltárása, mely fázisra az Istenkútért Egyesület esetének bemutatásakor már utaltunk,
4. A tervezés, melynek során megtörténik a feladatok meghatározása és közös rangsorolása,

⁵¹ A helyi közösségek mellett a köz- és magánintézmények, egyesületek, a közigazgatás képviselői, stb.

5. A közösségek megalakulása, mikor is már beindulnak az esetleges képzések, illetve a helyi tevékenységek,
6. A kezdeményezésbe bevonható lehetséges partnerek felkutatása és aktivizálása,
7. A munka nyomon-követése, koordinálása, segítségnyújtás az esetlegesen felmerülő akadályok elhárításához.

10. melléklet: **Részvételi akciókutatás**

A továbbiakban egy mezőcsáti kistérségi kutatás⁵² módszertanát elemezzük, mivel úgy gondoljuk, a tanulmányban felvonultatott részvételi akciókutatás eszköztárának egy része a településfejlesztés esetében is kiválóan alkalmazható.

A vidékfejlesztés esetében is megfigyelhető az a tendencia (melyre már részben kitértünk a közösségfejlesztés kapcsán is), hogy a kutatási, felmérési feladatokat optimális esetben folyamatosan átveszik a helyiek, s „a hangsúly a kizárólag információszerző kérdőívekről az úgynevezett **részvételi akciókutatások** felé tolódik el”. [Részvételi közösségi... (2006)] A jó irány így véleményünk szerint a településfejlesztés esetében is az, mikor a kutató már részben háttérbe szorul, s a saját ötletei, véleménye mellett egyre nagyobb szerepet tulajdonít a helyi közösség akaratának, javaslatainak, melyet ő folyamatosan figyel, s így ő maga is mintegy tanulóvá válik.

„Az akciókutatás módszertana az akciókutatás „kutatási fázisa” során kibontja a különféle helyi tudásokat, társadalmi tanulási folyamatot indít be, amelyek a cselekvőképesség erősödésén keresztül végül konkrét helyi cselekvésekhez vezetnek. Ebben az értelemben a kutatás nem végcél, hanem csupán a cselekvés eszköze”. [Részvételi közösségi... (2006)] Így tehát bizonyos esetekben (az önkormányzatok mellett) a kutatóknak is nagyobb hangsúlyt kéne fektetnie a lakossági részvétel növelésére a településfejlesztési tervek megalkotásakor, hiszen így amellet, hogy hasznos információkkal gazdagodhatnak, a társadalmi aktivitást is serkentik.

⁵² [Részvételi közösségi... (2006)]

11. melléklet: **Mi az Állampolgári részvétel hete**

„Az ÁRH kampányhét, a közép-kelet európai hálózatok együttes és hangsúlyos megnyilatkozása annak érdekében, hogy az állampolgári részvétel problematikája erőteljesebben jelenjen meg az európai médiában, politikában és a civil társadalomban.

Olyan rendezvények sorozatából áll, amelyek harsányan, mindenki által érzékelhetően hívják fel a szűkebb és tágabb társadalmi környezet figyelmét a részvételi demokrácia fontosságára. A programok figyelemfelkeltő jellegűek, a közjó gyarapítását, a helyi közösségi és civil cselekvést helyezik a középpontba, s azt is bemutatják, hogy mindez lehetséges. Helyi, megyei és országos akciók, szakmai és civil találkozók, médiaesemények, nyilvános gyűlések, stb. adják össze az Állampolgári részvétel hetének programját.

Magyarországon a szervezést a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Civil Kollégium Alapítvány, a Közösségi Kezdeményezéseket Támogató Szakmai Hálózat, a Szövetség a Közösségi Részvétel Fejlesztéséért Egyesület és a Magyar Művelődési Intézet vállalta.”

Forrás: <http://www.arh.kozossegfejlesztes.hu/>

12. melléklet: **Szabad tér – szabad vélemény, Szekszárd**

Forrás: <http://arh.blogol.hu/?d=2007-10>

13. melléklet: **Hála Gála: díj az önzetleneknek**

„Második alkalommal osztották ki tegnap a Művészetek Házában a Szomjú-díjat, a Mentálhigiénés Műhely szervezte Hála Gálán. A díjat a műhely és a Civil Szervezetek Közössége adományozza, és a néhai Szomjú György kovácsmesterről nevezték el, aki sokat segített a szekszárdi szegényeken. A javaslatok közül a díjazottakat a 29 szervezetet tömörítő Szekszárdi Civil Szervezetek Közössége választotta ki. Az idén négyen részesültek az elismerésben.

Tokaji Györgyné azért, mert hetente jár a megyei kórház gyermekosztályára, ahol kézműves foglalkozást tart a beteg gyerekeknek. Alföldi Imre, a cukorbetegek megyei szövetségének volt az elnöke, betegtársaiért végzett önzetlen tevékenységéért, a szövetség életének szervezésében végzett munkáért kapta meg a díjat. Ugyanezért részesült elismerésben a szervezet jelenlegi elnöke dr. Régi Lajosné, aki egyben a Társadalmi Egyesületek Szövetségének megyei elnöke is. 1996-ban került kapcsolatba a Mentálhigiénés Műhellyel és a karitatív munkával.

Az 1996-ban alakult GHB együttes részesült az elismerésben, mert gyakran és szívesen vesznek részt jótékonysági koncerteken városi rendezvényeken. Az együttes tagjai: Gebhardt Csaba, Hartmann József, Berényi Attila. A Hála Gála, ahol Madrigálkórus és Probszt Evelin énekművész lépett fel, az önkéntesek hetének zárórendezvénye volt.”

Forrás: Tolnai Népszó Online

14. melléklet: **Regisztrációs űrlap a Pécs 2010 EKF önkéntes programjára**

Önkéntes regisztráció

Név*

Cím*

Telefon*

E-mail cím*

Születési év:*

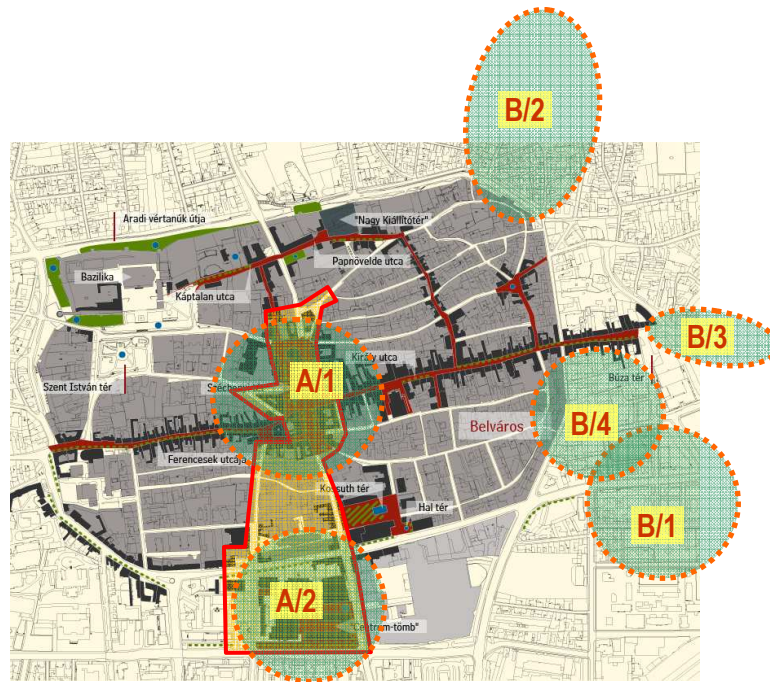
Milyen jellegű események szervezésében csatlakozna hozzánk?

☐ Konferencia	☐ Művészeti események
☐ Vendégek fogadása, kísérése	☐ Kiállítások, expók
☐ Fesztiválok	☐ Tolmácsolás
☐ Egyéb <input type="text"/>	

Készségek, képességek (pl: nyelvismeret, jogosítvány, helyismeret, egyéb ismeretek):

Forrás: www.pecs2010.hu

15. melléklet: A Közterek és parkok újjáélesztése projekt tervezett helyszínei*

A/1 – A Széchenyi tér megújítása

A/2 - Centrum parkoló átalakítása

B/1 - 48-as tér rehabilitációja

B/2 – Tettye park és városrész rehabilitációja

B/5 – Az Indóház tér rekonstrukciója és gyalogos tengely a Vásárcsarnokig

B/3 – Felsővámház utca átalakítása

B/4 – Felsőmalom utcai kispiac átalakítása – Manufaktúra Negyed (?)

B/6 – Uránváros közterületi és közpark rekonstrukciói

B/7 – Napkert-park kiépítése a kertvárosban

B/8 – Meszespatak- völgyi park létrehozása

B/9 – Mecseki Parkerdő – Vidámpark, Állatkert, közpark

*Megjegyzés: a helyszínek csupán egy része van feltüntetve a térkép-részleten

Forrás: Közterek és parkok újjáélesztése – előterjesztés - www.pecs2010.hu

16. melléklet: A lakosság bevonásának lehetséges megoldási típusai, bevonandó csoportok és a bevonás céljai

A lakosság városrehabilitációs fejlesztésekben való részvételi formái:

- Információ nyújtás: Az információ önkormányzat általi egyirányú továbbítása
- Konzultáció: A hatóság a lakosság véleményét kérdezi
- Partnerség: Megosztott munka és döntés-hozatal
- Közösségi kontroll gyakorlása

Bevonandó célcsoport:

intézményi szereplők, szervezett lobbicsoportok, vállalkozók, civil szervezetek képviselői, lakossági szervezett csoportok, egyesületek

A bevonás gyakorlati céljai:

- különböző tevékenységek integrálása választott képviselők részvételével
- különböző források bevonása, melyeket különböző játékosok birtokolnak
- a mozgósított tudás különböző formáinak bővítése és gyarapítása
- a tervezett tevékenységek mentén születő konszenzusok előnyben részesítése
- társadalmi párbeszéd, kommunikáció és tanulás elősegítése
- a társadalmi tőke erősítése, társadalmi kapcsolatok mérhető erősítése
- Az integrált megközelítés természetéből fakadó szükség a különböző szereplők együttműködése, kapcsolódások feltárása
- A társadalmi interakciók, kapcsolódások fejlődésének ösztönzése
- A lakosság, csoportok, szervezetek és közigazgatás közötti kapcsolatok javítása

- Ha konfliktusok alakultak ki, vagy várhatóak, akkor cél a konfliktus menedzseléshez szükséges feltételek megteremtése
- Ha további erőforrások szükségesek a célok megvalósítása érdekében, akkor cél a gazdasági, kulturális konszenzusbiztosító együttműködés a más szereplők által elérhető erőforrások érdekében

Forrás: Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság által készített Városrehabilitáció 2007-2013-ban Kézikönyv a városok számára (Budapest, 2007. október 15.)